

STRUKTURNA KRIZA AVTORSKE PRAVICE, 2. DEL

STRUCTURAL CRISIS OF COPYRIGHT, PART 2

Tvrtko-Matija Šercar

Institut informacijskih znanosti,
Maribor

Kontaktni naslov:
tvrtko.sercar@izum.si

Izvleček

Avtorska pravica je vrsta intelektualne lastnine. Beseda "avtorska pravica" ni najbolj posrečen prevod izraza "copyright" (pravica do kopiranja izvoda), hkrati pa je tudi zavajajoča, kot da bi bil osrednja oseba avtor, ne pa imetnik pravice do kopiranja. Avtor je vsekakor imetnik moralne avtorske pravice, vendar je zelo redko tudi imetnik materialnih pravic. Moralne avtorske pravice nimajo tržne vrednosti in so s stališča družbenega sistema, v katerem šteje le denar, nepomembne. Stališče do avtorske pravice je odvisno tudi od poslovnega modela, kot sta npr. model "dolgega repa" ali model "zastonj". Model "zastonj" velja predvsem za ekonomijo interneta in je po okusu net generacije, ki je že vajena brezplačnih storitev, hkrati pa nima rada avtorskih pravic in, širše gledano, varstva intelektualne lastnine. V primeru informacij v kiberprostoru je narobe skoraj vse, kar mislimo, da vemo o intelektualni lastnini. Modro bi bilo razglasiti moratorij nad zakonodajo in mednarodnimi sporazumi o zaščiti intelektualne lastnine, dokler ne razvijemo ustreznih konceptov za kiberprostor. Področje avtorske in sorodnih pravic je polno protislovij. Veljavna (tradicionalna) paradigma avtorske pravice, ki jo predstavlja doktrina Svetovne organizacije za intelektualno lastnino (WIPO), je v strukturni krizi. Avtorje unilateralno izkoriščajo imetniki avtorske pravice in pred takšno prakso jih je treba zaščititi zakonsko in drugače. Kontroverzni Trgovinski sporazum za boj proti ponarejanju (ACTA) iz leta 2011 je poskus opredelitve "zlatih standardov" v zvezi z uveljavitvijo Sporazuma o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine (TRIPS) iz leta 1994, ki predstavlja minimalni okvir za uveljavljanje teh pravic na mednarodni ravni. Ameriški zakonski predlogi, katerih namen je preprečiti, da bi tuje spletne strani kršile avtorske pravice, ter podoben avstralski zakon, sprejet junija 2015, predstavljajo grožnjo svobodi izražanja in prostemu dostopu do online informacij, ki sta na internetu sicer zajamčena, in to ne le uporabnikom v ZDA, temveč povsod po svetu ter škodijo svobodnemu in odprtemu internetu. Strukturna kriza avtorske pravice je povezana predvsem s tem, da zakoni ščitijo imetnike avtorskih pravic, ne pa avtorjev zaščitene del; najbolj izrazito se to kaže pri delih neznanih imetnikov avtorske pravice (osirotela dela). Veljavna zakonodaja o avtorski pravici in sorodnih pravicah vpliva tudi na vsebino baz podatkov s polnimi besedili. Potem ko so v Evropi začeli mednarodno tržiti baze podatkov, sta v EU avtorskoppravna zaščita baz podatkov in uskladitev zakonov s tega področja postali pomembnejši. Povezanost avtorske pravice in sorodnih pravic z nalogami knjižnic se kaže predvsem v odnosu do prostega dostopa do informacij, cenzure, pravice dajanja v najem in posojanja, zaščite zasebnosti, kulturne dediščine in poklicne etike. Tehnološki ukrepi za varovanje avtorskih del so močni generatorji digitalne sence. Koncept avtorske pravice, primeren za digitalno dobo, je hrvaški informacijski znanstvenik Božo Težak predvidel že konec šestdesetih let 20. stoletja.

Ključne besede

copyright, avtorska pravica, internet, na znanju temelječa ekonomija, zakoni in sporazumi, osirotela dela, naloge knjižnic

Abstract

Copyright is a type of intellectual property. Not only is the Slovene term "avtorska pravica" (author's right) not the best translation of the term copyright (i.e. the right to copy an item), it is also misleading, as if the central person is the author and not the holder of the right to copy something. While the author is undoubtedly the holder of the moral copyright, he is rarely also the holder of the material rights. Moral copyright has no market value and is insignificant from the perspective of a social system where only money counts. The attitude towards copyright also depends on the business model, e.g. "long-

tail" or "freechange". The freechange business model applies primarily to the Internet economy and appeals to the Net generation that is already used to free services and, at the same time, does not like copyright or, from a broader perspective, intellectual property protection. In the case of information in cyberspace, everything we thought we knew about intellectual property proved wrong. It would be wise to declare a moratorium over the legislation and international agreements on intellectual property protection until we develop the appropriate concepts for cyberspace. The area of copyright and related rights is full of contradictions. The valid (traditional) copyright paradigm, as presented by the World Intellectual Property Organisation (WIPO) is going through a structural crisis. The authors are unilaterally exploited by the copyright holders and must be protected against such exploitation with legal and other measures. The controversial 2011 Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA) is an attempt to define the "golden standards" with regards to the adoption of the 1994 Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) that represents the minimum framework for establishing these rights at an international level. American law proposals with the aim of preventing copyright violations by foreign websites, and a similar Australian legal act, adopted in June 2015, present a threat to the freedom of speech and to free access to online information, which are safeguarded on the Internet not only for American users but for users worldwide, and pose a great threat to the free and open Internet. The structural copyright crisis is primarily related to the fact that the legislation protects the copyright holders and not the authors of the copyright protected works. This is most prominent in the case of copyright protected works for which rightsholders are positively indeterminate or uncontactable (orphan works). The valid legislation on copyright and related rights also impacts the contents of full-text databases. Once databases were internationally marketed in Europe, the area of copyright protection of databases and the harmonisation of laws and regulations in this area became more significant within the EU. The connection between copyright and related rights and the tasks of libraries are visible in their relationship to open access to information, censorship, the right to rent and lend, privacy protection, cultural heritage and work ethics. The technological measures for protecting copyright protected works are strong generators of a digital shadow. A concept of copyright suitable for the digital age was predicted by the Croatian information scientist Božo Težak already at the end of the 1960s.

Keywords

copyright, author's right, Internet, knowledge-based economy, acts and agreements, orphan works, library tasks

DELA NEZNANIH IMETNIKOV AVTORSKE PRAVICE

Strukturna kriza avtorske pravice (angl. *copyright*) je predvsem v tem, da zakoni dejansko ščitijo imetnike avtorskih pravic, ne pa avtorjev zaščiteneh del, ki so imetniki teh pravic le izjemoma. Najbolj izrazita je pri delih neznanih imetnikov avtorske pravice (angl. *orphan works*).

Besedna zveza "orphan works" dobesedno pomeni "osirotela dela". Urad za publikacije Evropske unije (Urad za publikacije, 2016), ki skrbi za objavo publikacij in dokumentov institucij Evropskih skupnosti in Evropske unije, je besedno zvezo "orphan works" v slovenščino prevedel kot "avtorsko zaščitena dela neznanih avtorjev". Prevod je ponesrečen, saj so neznani imetniki, ne pa avtorji.

Po definiciji v priporočilih Komisije Evropskih skupnosti (v nadaljevanju Evropska komisija (EK)) so dela neznanih imetnikov avtorske pravice dela, zaščitena z avtorsko pravico (angl. *copyright*), vendar njihovih imetnikov (angl. *owners*) ni mogoče identificirati in locirati. Definicija vključuje

neznane imetnike avtorske pravice, vendar pa tudi imetnike z znano identiteto, a s spremenjenimi naslovi ali imeni. Komisija je mnenja, da zakonodaja na področju zaščite imetnikov avtorskih pravic ne zadošča. K boljši zaščiti naj bi pripomogla tudi tehnologija. Komisija spodbuja zlasti razvoj baz podatkov in metapodatkov, s čimer želi preprečiti, da bi dela imela neznane imetnike avtorskih pravic. Tega problema se zavedajo predvsem v filmski dejavnosti, kjer razvijajo baze podatkov v obliki registrov, kot sta PLUS v ZDA in MILE v EU, ali baze metapodatkov filmskih zvez, kot so BABLA, BVPA, PACA, CEPIC, IPTC idr. (Fodor, 2008).

V ZDA so dela neznanih imetnikov avtorske pravice zelo pomembna. ZDA predstavljajo velik trg z zakonom o avtorski pravici zaščiteneh del, ameriška zakonodaja o delih neznanih imetnikov avtorske pravice pa se nanaša tudi na dela v tujini. Po definiciji Senata iz leta 2008 so dela neznanih imetnikov avtorske pravice avtorskoppravno zaščitena. Zakone ZDA o avtorski pravici ocenjujejo kot najstrožje in v primerjavi s kaznimi v Evropi so kazni za kršitve pravic do avtorskoppravno zaščiteneh del v ZDA zelo visoke.

Problem del neznanih imetnikov avtorske pravice je tudi v Evropi prepoznan kot vprašanje, ki terja pozornost zakonodajalcev. Del strokovne javnosti meni, da bi najučinkovitejši način zaščite pravic imetnikov avtorske pravice predstavljali tehnološki ukrepi, in ne zakonodaja.

Države EU rešujejo vprašanje del neznanih imetnikov avtorske pravice različno, na skupni ravni pa tovrstno zakonodajo EU usklajuje Zelena knjiga Avtorske pravice v gospodarstvu znanja (Evropska komisija, 2008a; Commission of the European Communities, 2008b).

Razprava o delih neznanih imetnikov avtorske pravice se je v Evropi začela leta 2005. Glede na pobudo i2010 Digital Libraries Initiative za razvoj večjezikovne online baze podatkov digitaliziranih knjig, filmov, slik, časnikov, zvočnih posnetkov in arhivskega gradiva iz največjih evropskih zbirk je problem del neznanih imetnikov avtorske pravice eden od izzivov na področju pravic do intelektualne lastnine, ki terja dopolnjevanje obstoječega zakonskega okvira o avtorski pravici v EU. Po Direktivi o informacijski družbi (Directive 2001/29/EC on the harmonization of certain aspects of copyright and related rights in the information society) iz leta 2001, ki je glede na uporabo novih tehnologij in interneta predstavljala implementacijo posodobitve avtorske pravice iz Pogodbe Svetovne organizacije za intelektualno lastnino o avtorski pravici (WIPO Copyright Treaty) iz leta 1996, je vprašanje reprodukcije del neznanih imetnikov avtorske pravice v pristojnosti posamezne države članice EU.

Vse države EU trenutno nimajo zakonodaje, ki bi urejala ta dela.

Evropska večjezična digitalna knjižnica Europeana (www.europeana.eu) vsebuje 4,6 milijona knjig, zemljevidov, fotografij, filmskih posnetkov in časopisov v digitalni obliki (European Commission, 2009).

Komisija je odprla tudi javno razpravo o izzivih digitalizacije knjig v Evropi, ki jih predstavljajo možnosti za skupno delovanje javnega in zasebnega sektorja ter potreba po prenovi preveč razdrobljenega evropskega okvira za avtorske pravice.

Viviane Reding, komisarka EU za informacijsko družbo in medije, je leta 2009 dejala, kako zaskrbljujoče je, da je v Europeani na voljo samo 5 % knjig, digitaliziranih v EU. Skoraj polovica digitaliziranih del je prihajala iz ene same države, druge države članice pa so storile občutno premalo. Države članice ne bi smele več z zavistjo gledati na napredek na drugih celinah, ampak bi se končno morale lotiti naloge, ki jih čaka. Prav tako je jasno, da za umestitev Evrope na digitalni zemljevid sveta samo Europeana ni dovolj. Posebej je poudarila potrebo po prilagoditvi evropskega okvira za avtorske pravice v digitalni dobi.

V primeru Europeane se je pokazala odsotnost skupne rešitve glede avtorskih pravic na spletu v EU. Europeana vsebuje zlasti digitalizirane knjige, ki so javno dostopne in torej niso več zavarovane z avtorskim pravom (ki je v veljavi 70 let po smrti avtorja).

Tabela 1: Pregled prispevkov držav članic EU k Europeani v odstotkih od skupnega števila objektov (4,6 milijona) – stanje konec julija 2009

Države EU	Odstotek
Francija	47 %
Nemčija	15,4 %
Nizozemska	8 %
Velika Britanija	7,9 %
Švedska	5,2 %
Finska	4 %
Grčija	1,6 %
Italija	1,2 %
Belgija	1,1 %
Slovenija	0,7 %
Španija	0,6 %
Estonija	0,4 %
Luksemburg	0,4 %
Poljska	0,3 %
Romunija	0,3 %
Avstrija	0,2 %
Portugalska	0,2 %
Madžarska	0,1 %
Latvija	<0,1 %
Ciper	<0,1 %
Bolgarija	<0,1 %
Češka	<0,1 %
Danska	<0,1 %
Irska	<0,1 %
Litva	<0,1 %
Malta	<0,1 %
Slovaška	<0,1 %
Nečlanice EU	
Norveška	4,3 %
Švica	0,4 %

Vir: European Commission, 2009

Contribution to Europeana (28 Jan 2016) against Annex II to Recommendation				
	Number of objects		% of target	% of total
	Target by 2015	Current		
AUSTRIA	600,000	2,070,209	345.0%	4.2%
BELGIUM	759,000	1,357,805	178.9%	2.8%
BULGARIA	267,000	106,757	40.0%	0.2%
CROATIA		109,149		0.2%
CYPRUS	45,000	35,672	79.3%	0.1%
CZECH REP	492,000	602,130	122.4%	1.2%
DENMARK	453,000	1,330,710	293.8%	2.7%
ESTONIA	90,000	546,762	607.5%	1.1%
FINLAND	1,035,000	904,062	87.3%	1.9%
FRANCE	4,308,000	4,540,843	105.4%	9.3%
GERMANY	5,496,000	5,506,871	100.2%	11.3%
GREECE	618,000	617,658	99.9%	1.3%
HUNGARY	417,000	796,320	191.0%	1.6%
IRELAND	1,236,000	256,098	20.7%	0.5%
ITALY	3,705,000	4,208,788	113.6%	8.6%
LATVIA	90,000	143,421	159.4%	0.3%
LITHUANIA	129,000	165,987	128.7%	0.3%
LUXEMBOURG	66,000	160,437	243.1%	0.3%
MALTA	73,000	62,292	85.3%	0.1%
NETHERLANDS	1,571,000	6,295,413	400.7%	12.9%
POLAND	1,575,000	1,906,234	121.0%	3.9%
PORTUGAL	528,000	244,367	46.3%	0.5%
ROMANIA	789,000	172,186	21.8%	0.4%
SLOVAKIA	243,000	112,640	46.4%	0.2%
SLOVENIA	318,000	530,261	166.7%	1.1%
SPAIN	2,676,000	4,419,153	165.1%	9.0%
SWEDEN	1,936,000	3,632,563	187.6%	7.4%
UK	3,939,000	3,352,490	85.1%	6.9%
EU Member States	33,454,000	44,187,278	132.1%	90.5%
EUROPE*		990,657		2.0%
ICELAND		372,436		0.8%
ISRAEL		20,631		0.0%
NORWAY		2,861,402		5.9%
RUSSIA		60,210		0.1%
SERBIA		66,734		0.1%
SWITZERLAND		206,645		0.4%
TURKEY		48,413		0.1%
UKRAINE		1,751		0.0%
USA		21,794		0.0%
VATICAN CITY		199		0.0%
NON-EU		4,650,872		9.5%
Total		48,838,150		100%

*contribution of European projects where the country is not specified

Slika 1: Prispevki držav članic EU k Europeani – stanje 28. januarja 2016
(Vir: Contribution to Europeana (28 Jan 2016) against Annex II to Recommendation, 2016)

Zaradi pravnih razlogov v Europeano niso bila vključena dela, ki so jih nehali tiskati (okoli 90 % knjig v evropskih nacionalnih knjižnicah), niti dela (po oceni od 10 do 20 % avtorsko zaščitene zbirke), ki so bila še avtorsko zaščitena, vendar imetnik ni bil znan.

Primer Europeane kaže tudi na veliko razdrobljenost evropskega pravnega okvira za izdajo dovoljenj za distribucijo avtorsko zaščitene del. V začetku leta 2008 je moralo npr. francosko združenje iz Europeane umakniti fotografije, za katere je imelo pravice do distribucije samo za francosko ozemlje.

Evropska komisija je leta 2008 začela javno posvetovanje o prihodnosti Europeane in digitalizaciji knjig, ki je potekalo do novembra 2009. V ospredju so bila vprašanja, povezana z dostopnostjo digitaliziranega gradiva za uporabnike v celotni EU, s sodelovanjem z založniki na področju avtorsko zaščitene gradiva, z vzpostavitvijo evropskega registra del neznanih imetnikov in del, ki se ne tiskajo več, ter z dolgoročnim financiranjem Europeane.

Do leta 2013 je Evropska komisija finančno podpirala Europeano iz programa za konkurenčnost in razvoj, k

zaprto finančne konstrukcije pa so prispevale države članice in kulturne institucije. Urad Europeane gosti Nacionalna knjižnica Nizozemske v Haagu, vodi pa ga Fundacija za evropsko digitalno knjižnico.

Združeno kraljestvo je prva evropska država, ki je sprožila problem del neznanih imetnikov avtorske pravice v znanem pregledu zakonodaje o intelektualni lastnini (Gowers Review) iz leta 2006 (Wikipedia, 2016a). Kljub izhodiščni ugotovitvi, da je britanski sistem intelektualne lastnine dobro zgrajen, v pregledu podajajo 54 konkretnih priporočil za izboljšavo, ki se nanašajo predvsem na krepitev izvajanja in dodatno podporo poslovanju ter na ravnovesje med zaščito intelektualne lastnine in konkurenco na prostem trgu. Na dela neznanih avtorjev se nanaša priporočilo 14a. Patentni urad bi moral izdati jasna navodila za "razumno iskanje" osirotelih del ob pomoči imetnikov pravic, organizacij za zbiranje, lastnikov pravic in arhivov.

Del neznanih imetnikov avtorske pravice je v knjižnicah po svetu zelo veliko. Taka dela predstavljajo štirideset odstotkov zaloge Britanske knjižnice (British Library).

Francija ima na področju avtorskih pravic zelo močno tradicijo in zaščita avtorjev je vedno imela visoko prioriteto. Prav Francija je bila pobudnik projekta i2010 Digital Libraries. Projekt je bil odgovor na projekt Google Books v angleškem jeziku. Posebna komisija za pravice do intelektualne lastnine je leta 2008 priporočila uvajanje definicije del neznanih imetnikov avtorske pravice v francoski zakon o avtorski pravici. Po mnenju komisije so dodatne rešitve potrebne predvsem za književna dela neznanih imetnikov avtorske pravice.

Nemški zakon o avtorski pravici pozna "neznano rabo" (nem. *unbekannte Nutzungsarten*). Projekti digitalizacije so tudi v Nemčiji aktualizirali vprašanje reprodukcije del neznanih imetnikov avtorske pravice. Ocenjeno je bilo, da se na dela neznanih imetnikov avtorske pravice v nemških knjižnicah nanaša med 5 in 70 % zalog (de la Durantaye, 2011). Nemške knjižnice v zvezi z digitalizacijo zanima omenjena "neznana uporaba" v pogodbah, pri čemer so jih pod določenimi pogoji podpirali novi predpisi. Dogovor vključuje pogodbe o delih znanih in neznanih imetnikov avtorske pravice. Tako posredno rešujejo problem del z neznanimi imetniki avtorske pravice.

PROJEKT GOOGLE BOOKS

Avtorsko pravico po navadi povezujemo predvsem z uporabo, vendar avtorska pravica zelo vpliva tudi na vsebino baz podatkov in informacijskih sistemov v izgradnji, in sicer predvsem digitalnih.

O vplivu avtorske pravice na odnose med udeleženci izgradnje tovrstnih digitalnih sistemov priča tudi projekt Google Books (Seljak, 2007). Projekt ima knjižnični in pravni vidik. Trije glavni udeleženci, vključeni v projekt, so: Google, imetniki pravic intelektualne lastnine (avtorji, založniki) in knjižnice. Ponudba Googla za digitalizacijo zbirke je bila posebej zanimiva za splošne knjižnice. Google krije stroške v celoti, ena digitalna kopija pripada Googlu, ena pa knjižnici. Precej pravnih nejasnosti je bilo glede tega, katere knjige lahko Google digitalizira in za katere lahko ponudi samo kratke izvlečke. Avtor knjige ima pravico, da besedilo umakne z Googla. Založniki so tožili Google, ker so nasprotovali temu, da bi Google razpolagal z več digitalnimi kopijami in so bili mnenja, da je to nepoštena raba. Primerjalna analiza zakonodaj in zlasti konkurenčnega zakona (angl. *competition law*) ZDA, Francije in Španije v zvezi s posledicami projekta Google Books za intelektualno lastnino ter proučevanje sodnega procesa zoper Google v ZDA in Evropi in možnih posledic sporazumne ureditve med Googlom ter zvezami avtorjev in založnikov v ZDA je pokazala, da predstavlja projekt Google Books velikansko kršitev pravic intelektualne lastnine. Najprej naj bi bil določen nacionalni zakon za vsako knjigo v knjižnici, da se ugotovi, katere knjige sodijo v javno domeno. Projekt Google Books omogoča dostop tudi do knjig, ki se ne tiskajo več, do izvlečkov iz knjig, ki so v tisku, itd., vendar tega ni mogoče narediti brez soglasja imetnika avtorske pravice. Uporaba del neznanih imetnikov avtorske pravice (angl. *orphan works*) terja zagotovila, ki jamčijo pravice imetnikov, če bi imetniki teh pravic nekoč postali znani. Sporazumna ureditev med Googlom ter zvezami avtorjev in založnikov v ZDA je Googlu zagotovila monopolni položaj glede e-knjig in knjig brez znanega imetnika avtorske pravice.

PRIMER PROJEKTA DIGITALIZACIJE ČASNIKOV, KNJIG IN ZVOČNIH POSNETKOV, OBJAVLJENIH PRED LETOM 1900 – BRITANSKA KNJIŽNICA

Analiza izvajanja zaščite avtorske pravice na primeru projekta digitalizacije časnikov, knjig in zvočnih posnetkov, objavljenih pred letom 1900, ki jo izvaja Britanska knjižnica (British Library, BL), kaže, da naloga v zvezi z avtorsko pravico nima samo pravnih posledic, ampak da predstavlja zaradi časovne zamudnosti ter strokovne in stroškovne zahtevnosti pomemben dejavnik, ki ga je vsekakor treba upoštevati pri načrtovanju dinamike ter kadrovskih in finančnih virov izvajanja tovrstnih projektov izdelave baz podatkov in sistemov (King, 2008).

Digitalizacija je izdelava digitalnega nadomestka za analogni izvirnik; projekt Britanske knjižnice vključuje digitalno konverzijo nekaterih njenih zbirk. To so:

- arhivski zvočni posnetki,

- časniki v Združenem kraljestvu iz 19. stoletja,
- knjige v Združenem kraljestvu, ki naj bi bile zunaj avtorskopravne zaščite (angl. *out-of-copyright books*).

Nameni projekta so:

- povečevanje uporabe z odprtim mrežnim dostopom in zagotovitvijo funkcionalnosti, ki so neločljivo povezane z gradivom v digitalni obliki;
- fizično ohranjanje izvirnega analognega gradiva za prihodnje uporabnike z zamenjavo z digitalnimi nadomestki;
- zagotavljanje prihodkov od teh proizvodov na trgu bodisi za partnerje ali samo za BL (v čitalnici BL je uporaba tega gradiva v digitalni obliki brezplačna).

Ena izmed glavnih nalog ob izvajanju projekta je bila zagotoviti upoštevanje zakona Združenega kraljestva o avtorski pravici oz. pridobivanje dovoljenja imetnikov avtorske pravice za digitalno reprodukcijo, seveda, kadar je to mogoče, saj ni pričakovati, da bodo našli prav vse nosilce avtorske pravice.

Domnevalo se je, da so časniki, objavljeni pred letom 1900, zunaj avtorskopravne zaščite. Po mnenju strokovnjakov za avtorsko pravico pa naj bi bili zunaj avtorske zaščite časniki, objavljeni pred letom 1865.

Avtorska pravica izdajatelja pred letom 1912 po zakonu Združenega kraljestva preneha 70 let po objavi. Če je imetnik avtorske pravice do časnika, objavljenega v letu 1900, umrl pred letom 1936, naj bi ta časnik sodil v javno domeno od leta 2007 naprej. Dodatni vir težav je bil ugotoviti vrsto pogodbe med časnikom in avtorjem v času objave, saj ni verjetno, da te pogodbe sploh še obstajajo; poleg tega so bili članki s podpisanim avtorjem tedaj redkost.

Vsekakor je dostopnost digitaliziranih časnikov odvisna od tega, ali je rešeno vprašanje avtorske pravice; reševati ga je treba za vsak časnik posebej. Rešiti je bilo treba tudi vprašanje blagovne znamke, če jo je časnik imel.

Britanska knjižnica naj bi upoštevala tudi evropsko pobudo i2010 Digital Libraries Initiative, ki se nanaša na "dela neznanih imetnikov avtorske pravice".

Projekt arhivskih zvočnih posnetkov (klasične in popularne glasbe, radijskih dram, ustnih pričevanj in tradicionalne glasbe) se je začel leta 2004 in je vključeval okrog 12.000 enot, leta 2006 pa so javnosti omogočili dostop do baze podatkov. S to vrsto gradiva so povezani zelo specifični problemi avtorske pravice, saj ima gradivo veliko akademsko in majhno komercialno vrednost. Pri izbiri so se izogibali tistim posnetkom, ki so vključevali glasbo in petje, saj je v takem primeru proces ugotavljanja

avtorske pravice zaradi številnih nosilcev pravic in težav pri vzpostavljanju kontakta z njimi lahko zelo zapleten. Tako npr. zakon Združenega kraljestva o zaščiti podatkov delodajalcem ne dovoljuje dajati naslovov izvajalcev. Če je izvajalec umrl, je treba pridobiti dovoljenje osebe, ki je podedovala avtorsko pravico.

Britanska knjižnica se je leta 2005 z Microsoftom dogovorila za projekt digitalizacije knjig, objavljenih pred letom 1900, saj naj bi te bile zunaj avtorskopravne zaščite.

Za uspešno delo v zvezi z avtorsko pravico je treba uravnesiti pravice ustvarjalcev in javno dobro.

V Združenem kraljestvu so objavljene knjige zunaj avtorskopravne zaščite 70 let po smrti avtorja; potemtakem knjige avtorjev, ki so umrli npr. pred letom 1937, ne bi bile več zaščitene od leta 2007 naprej. Glede na starost gradiva je najbrž majhen odstotek naslovov zunaj zaščite. Če avtorja knjige oz. nosilca avtorske pravice niso uspeli najti, so knjigo razglasili za osirotelo delo. Po oceni Britanske knjižnice spada v to kategorijo najmanj 40 % zaščitene del.

STRUKTURNA KRIZA PRAVIC AVTORJEV

Stallman (2011) ugotavlja, da so avtorska pravica, patenti in zaščitne znamke različne kategorije, ki nimajo nič skupnega, ponesrečeno pa smo jih poimenovali s skupnim zavajajočim pojmom „intelektualna lastnina“ in s tem povzročili zmedo ne samo med laiki, temveč tudi med strokovnjaki. Zakoni, ki ščitijo različne oblike intelektualne lastnine, imajo različno poreklo in so se različno razvijali, vključujejo pa različne dejavnosti in predpise ter povzročajo različne probleme in politična vprašanja. Namen zakona o avtorski pravici je bil spodbujati avtorsko delo in umetnost, vendar pa ta zakon pokriva podrobnosti o izrazni obliki dela. Namen zakona o patentih je bil spodbujati objavo idej po ceni, ki zagotavlja začasen monopol tistemu, ki te ideje objavlja. To ceno je na določenih področjih vredno plačati, na drugih pa ne. Zakon o zaščitnih znamkah naj bi spodbujal katero koli poslovno dejavnost in omogočal, da bi kupci vedeli, kaj kupujejo.

Avtorska pravica ima zgodovinske, filozofske (moralne), ekonomske, pravne in sociološke vidike. Področje, v katero sodi, imenujemo tudi področje za informacijske zakone (angl. *information law*). To poimenovanje neposredno ponazarja povezanost informacijske znanosti in prava.

Razvoj je šel od modela splošnega dobrega do modela zoper splošno dobro.

Obstaja več paradigem avtorske pravice.

Po klasični teoriji avtorska pravica ščiti izrazno obliko idej. Lastimo si lahko le materialne zapise znanja in pravica do

intelektualne lastnine znanja ne more biti ekskluzivna. Ideje so po eni strani doma v naših možganih, po drugi strani znanje nastaja v medčloveških družbenih odnosih in se ne more razumeti ločeno od družbe (Hongladarom, 2011).

Po isti teoriji naj bi zaščita avtorske pravice spodbujala ustvarjalnost. Tudi prvi zakon o avtorski pravici izpostavlja prav ustvarjalnost kot namen zakonskega urejanja te pravice. Ta zakon je znan po kratkem naslovu "Copyright Act 1709 8 Anne c.21" in po polnem naslovu, ki se glasi: "An Act for the Encouragement of Learning, by Vesting the Copies of Printed Books in the Authors or Purchasers of such Copies, during the Times therein mentioned" (Zakon o spodbujanju pridobivanja znanja s podeljevanjem pravice do kopij tiskanih knjig avtorjem ali kupcem pravice do kopiranja za rok, ki je naveden v tem zakonu).

Tradicionalno paradigmo predstavlja doktrina WIPO (Pogodba Svetovne organizacije za intelektualno lastnino o avtorski pravici (WIPO Copyright Treaty, WCT)) iz leta 1996 (<http://www.aas.si/pravni-viri/wipo-ap-fr1.html>), ki jo je Slovenija ratificirala leta 2002 (Chitrakar, et al., 2010).

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah varovana dela opredeljuje kot individualne intelektualne stvaritve s področja književnosti, znanosti in umetnosti, ki so izražene na kateri koli način. Zakon ne omejuje vrste varovanih del, ampak jih navaja le kot primere; navaja zlasti govornjena, pisna, glasbena, gledališka, koreografska, avdiovizualna dela itd. Z avtorsko pravico je zato lahko varovano vsako delo, ki je nastalo kot posledica intelektualne dejavnosti posameznika (avtorja) in je izraženo tako, da omogoča (kaksno koli) zaznavanje. Avtorskopravno niso varovane ideje, načela, odkritja, uradna besedila z zakonodajnega, upravnega in sodnega področja ter ljudske književne in umetniške stvaritve.

Avtor je fizična oseba, ki je ustvarila delo. Pravna oseba je lahko imetnik avtorske pravice, vendar pa se ne obravnava kot avtor dela, čeprav avtorju naroči stvaritev dela ali zaposli avtorja, ki je delo ustvaril. Kot avtor dela se šteje oseba, katere ime, psevdonom ali umetniška oznaka se pojavlja na delu ali je navedena ob objavi dela, dokler se ne dokaže drugače. Če pri stvaritvi dela sodelujeta dve osebi ali več oseb, tako da je to delo nedeljiva celota, veljajo te osebe za soavtorje in pripada jim nedeljiva avtorska pravica na takem delu.

Avtorska pravica pripada avtorju na podlagi stvaritve dela. Avtorju, ki delo ustvari, dela ni treba registrirati ali objaviti, da bi pridobil varstvo avtorske pravice. Avtorska pravica začne samodejno veljati takoj, ko je delo ustvarjeno. Avtorska pravica je enovita pravica na avtorskem delu, iz katere izvirajo izključna osebnostna upravičenja (moralne avtorske pravice), izključna premoženjska upravičenja

(materialne avtorske pravice) in druga upravičenja avtorja (druge pravice avtorja). Izključnost avtorske pravice pomeni, da je avtorska pravica po svoji naravi absolutna in da zadeva vsakogar, torej ima učinek *erga omnes* (proti vsem). Moralne pravice varujejo avtorja v zvezi z njegovimi duhovnimi in osebnimi vezmi z delom. Moralne pravice so neodtujljive in neprenosljive ter se jim ni mogoče odpovedati. Zakon o avtorski in sorodnih pravicah priznava štiri moralne pravice. To so: pravica do prve objave, pravica do priznanja avtorstva, pravica do spoštovanja dela in pravica do skesanja. Materialne avtorske pravice varujejo premoženjske interese avtorja, s tem da izključno avtor dovoljuje ali prepoveduje uporabo svojega dela ali primerkov svojega dela. Če v zakonu o avtorski in sorodnih pravicah ni drugače določeno, je uporaba avtorskega dela dopustna le, kadar je avtor pod pogoji, ki jih je določil, prenesel ustrezno materialno avtorsko pravico.

Avtor ima toliko pravic, kolikor je vrst uporabe njegovega dela. Z vsako novo vrsto uporabe avtorskega dela nastane nova materialna pravica.

Zakon o avtorski pravici zato ne more podati izčrpnega seznama materialnih pravic. V zakonu so naštet naslednje materialne pravice: pravica reproduciranja, pravica javnega izvajanja, pravica prenašanja (predvajanja s fonogrami in videogrami) ter javnega prikazovanja, pravica radiodifuznega oddajanja, pravica retransmisije, pravica sekundarnega radiodifuznega oddajanja, pravica dajanja na voljo javnosti, pravica predelave, pravica avdiovizualne priredbe, pravica distribuiranja in pravica dajanja v najem.

Druge pravice avtorja varujejo avtorjeve interese, ki niso značilno premoženjski ali strogo moralni, vendar so za avtorja v zvezi z varovanim delom in možnostjo njegove uporabe še vedno pomembni. Druge pravice avtorja so pravica do dostopa (do izvornika ali primerka dela, ki je v posesti nekoga drugega) in izročitve izvornika likovnega dela ali fotografije za razstavo, sledna pravica (fr. *droit de suite*), pravica javnega posojanja in pravica do nadomestila za dovoljeno zasebno ali drugo lastno uporabo (fotokopiranje in tonsko ali vizualno snemanje).

Avtorska pravica kot celota ni prenosljiva. Avtor lahko s pogodbo ali drugim pravnim poslom, ki ga priznava zakon, prenese na druge osebe posamične materialne avtorske pravice in druge pravice avtorja. Moralne pravice so neodtujljive, zato jih ni mogoče prenesti na druge osebe. Pogodba, s katero avtor prenese avtorsko pravico kot celoto ali moralne avtorske pravice, je nična. Enako velja za prenos materialnih avtorskih pravic za vsa prihodnja dela avtorja in prenos materialnih avtorskih pravic za še neznan način uporabe tega dela.

Prenos posamičnih materialnih avtorskih pravic ali

posamičnih drugih pravic avtorja je lahko vsebinsko (izključen ali neizključen prenos), prostorsko ali časovno omejen. Čeprav avtorska pravica kot celota ni prenosljiva, se deduje. Po avtorjevi smrti njegovi dediči vstopijo v pravni položaj avtorja glede varovanih del in zato postanejo imetniki avtorjevih materialnih, moralnih in drugih pravic.

Avtorska pravica je nematerialno premoženje in je kot taka neodvisna in nezdružljiva z lastništvom ali drugimi stvarnimi pravicami na katerem koli materialnem predmetu, v katerem je vsebovano avtorsko delo. Prenos posamezne materialne avtorske ali druge pravice avtorja na delu ne vpliva na lastništvo nad materialnim predmetom, v katerem je vsebovano avtorsko delo. Podobno tudi prenos lastništva nad materialnim predmetom, v katerem je vsebovano avtorsko delo, ne vpliva na posamezne materialne avtorske ali druge pravice avtorja do njegovega dela. Toda razen pri arhitekturnih objektih lastnik izvornika dela ne sme uničiti izvornika, ne da bi prej ponudil njegov odkup avtorju po ceni, ki ustreza protivrednosti materiala (ob domnevi, da ima avtor upravičen interes za ohranitev dela).

Čeprav je avtorska pravica absolutna po svojem učinku, jo zakon o avtorski in sorodnih pravicah v nekaterih primerih omejuje v korist drugih pravic in/ali v družbenem interesu. V vsakem takem primeru so omejitve avtorske pravice dopustne le pod pogojem, da je obseg take uporabe avtorskih del omejen s predvidenim namenom, da je v skladu z dobrimi običaji, da ne nasprotuje običajni uporabi dela in da ni v nerazumni meri v nasprotju z zakonitimi interesi avtorja. V zakonu o avtorski in sorodnih pravicah sta določeni dve temeljni ravni omejitve avtorske pravice: zakonite licence in prosta uporaba dela.

Zakonite licence omogočajo uporabo dela brez prenosa ustrezne materialne pravice, vendar ob plačilu primerne nadomestila (to se nanaša na reproduciranje dela v učbenikih, namenjenih za pouk, reproduciranje del v korist invalidnih oseb).

Prosta uporaba pomeni, da se delo lahko uporablja brez prenosa ustrezne materialne pravice in brez plačila kakršnega koli nadomestila avtorju (to se nanaša na uporabo dela zaradi omogočanja dostopa do informacij javnega značaja, uporabo dela pri citiranju, zasebno reproduciranje dela, javno izvajanje v obliki pouka ipd.).

Avtorska pravica traja ves čas življenja avtorja in še 70 let po njegovi smrti. S pretekom rokov trajanja avtorske pravice avtorsko delo ni več avtorskoppravno varovano in postane dostopno javnosti. Če je delo ustvarilo več avtorjev (soavtorji), se čas varstva računa od smrti soavtorja, ki je umrl zadnji. V nekaterih primerih avtorska pravica ne traja celotno življenje avtorja in 70 let po njegovi smrti, ampak 70 let od zakonite objave dela, npr. ko gre za dela neznanega

avtorja ali dela, podpisana s psevdonomom, ali kolektivna avtorska dela (npr. enciklopedije, antologije).

Ta paradigma je v strukturalni krizi.

Čeprav so zakoni o avtorski pravici v protislovju z naravo znanja in v prid imetnikom avtorskih pravic (založniki, TV-postaje, producenti filmov, proizvajalci fonogramov ...), ne pa avtorjem, so ti zakoni takšni, kakršni so; imajo povsem realne posledice za družbo in posameznike – ustvarjalce in uporabnike intelektualne lastnine. Intelektualna lastnina je rezultat kapitalističnega sistema blagovne proizvodnje. Do vzpostavitve kapitalističnih družbenih odnosov sta bila pretok in kopiranje znanja prosta in brezplačna. Pred tem so poslovne skrivnosti fizično ščitili, da jih ne bi izvedela konkurenca (Stagninaitė, 2010).

Do zakonov o avtorski pravici je bil tudi odnos do izdelave kopij drugačen. Tako je npr. cerkev spodbujala kopiranje verskih spisov, saj vsebujejo resnico, širjenje resnice pa je zaželeno.

Klasična avtorska pravica vključuje dve pravici: moralno avtorsko pravico (ki ni na prodaj, ker bi kupec postal avtor dela, ki ga ni ustvaril) in materialno avtorsko pravico do izdelave kopij, namenjenih za prodajo z dobičkom (ki jo avtor praviloma proda izdajatelju). Razmerje med pisateljem in izdajateljem naj bi bilo v obojestranskem interesu, največji paradoks na področju avtorske pravice pa je prav v tem, da v praksi avtorska pravica ni v prid avtorjem.

V raziskavi o stanju avtorske pravice na Nizozemskem ter v Nemčiji, Franciji in Belgiji, ki jo je leta 2005 izvedlo nizozemsko ministrstvo za pravosodje, je bilo ugotovljeno, da je to deloma posledica strukturno šibkejšega položaja avtorjev pri pogajanjih z izdajatelji (Hugenholz in Guibault, 2005). Pogodbe v praksi predstavljajo obliko unilateralnega izkoriščanja avtorjev, ki jo izvajajo izdajatelji; Hugenholz in Guibault sta mnenja, da je treba avtorje pred takšno prakso zaščititi z zakonom in drugače.

Pri priporočilih glede številnih zakonskih določb izhajata Hugenholz in Guibault iz več načel. To so:

- načelo proporcionalnosti (nadaljnjih intervencij v svobodo pogajanja naj ne bi bilo – razen nujnih),
- načelo socialne pravičnosti (zaščita naj bi bila namenjena predvsem avtorjem kot strukturalno šibkejši strani),
- načelo zaščite ustvarjanja (določbe naj bi izražale kulturno upravičenost avtorske pravice in sorodnih pravic),
- načelo zakonske gotovosti in transparentnosti (vse strani na trgu naj bi bile optimalno informirane o zadevnih pravicah in obveznostih),
- načelo gospodarnosti (stroški transakcij, povezani s

sklenitvijo pogodb, naj bi ostali omejeni),

- načelo tehnične nevtralnosti (pred zakonskimi določbami naj bi bili vsi mediji enaki),
- načelo pragmatičnosti (določbe naj bi čim bolj ustrezale običajem in potrebam prakse).

Avtorska pravica se je dokaj uspešno prilagodila tehnološkemu premiku od tiska k ploščam, CD-jem in digitalnim datotekam, ni pa se prilagodila internetu; od njegovega pojava v začetku devetdesetih let 20. stoletja je intelektualna lastnina v krizi. Kot reakcija na neadekvatnost tradicionalne avtorske pravice in uvajanje vedno več omejitev uporabe avtorskih del v digitalnem prostoru, ki na ustvarjalnost in napredek v znanosti delujejo zaviralno, so se na internetu kot samoregulativnem sistemu pojavile prostovoljne iniciative in koncepti, kot so Creative Commons, Science Commons, odprta koda in copyleft.

Izraz "odprta koda" (angl. *open source*) je postal priljubljen tudi z vzponom interneta, prej so se za ta koncept uporabljali različni izrazi. Na začetku se je izraz nanašal samo na izvorno kodo programja, ki je razpoložljiva za javno sodelovanje, danes pa se nanaša na ogromno drugih področij, kot npr. na odprtokodno ekologijo, odprtokodno kulturo. Stallman je opozoril na zlorabe koncepta, saj nekateri niso pripravljene izdati svojega prispevka drugim in skrivajo svoje dodatke ali pa za njih zahtevajo licence in/ali omejijo uporabo drugim uporabnikom (Wikipedia, 2016b).

Za spodbujanje razvoja, širjenja in uporabe programske opreme in rešitev, temelječih na odprti kodi, v Sloveniji skrbi Center odprte kode Slovenije (COKS) (COKS, 2016).

Zgodnji primer copylefta se je pojavil leta 1975 v projektu Tiny BASIC. Simbol za copyleft je zrcalno obrnjena črka *c* v krogu. Za razliko od znaka za avtorsko pravico ne predstavlja nobenih pravnih omejitev. Obratno od avtorske pravice (angl. *copyright*), ki prepoveduje presnemavanje in distribuiranje kopij avtorskih del, je copyleft oblika licenciranja avtorskih del na področju računalniške programske opreme, dokumentov, glasbe in umetnosti, ki daje vsem pravico do presnemavanja in distribuiranja kopij avtorjevega dela, če se te pravice prenašajo naprej. Licence copyleft so podobne licencam, ki so na voljo tudi preko Creative Commons z imenom "deljenje pod enakimi pogoji" (angl. *share-alike*) (Wikipedia, 2016c; GNU Operating System, 1996–2015).

Creative Commons predstavlja novo paradigmo, ki ustvarjalcem ponuja vnaprej pripravljene licence, s katerimi jasno določijo dovoljene in nedovoljene uporabe svojih del, tako da lahko dela svobodneje krožijo med uporabniki. Creative Commons je danes gibanje širokih razmer, ki je sprejeto v preko 50 državah.

Od leta 2005 so na voljo tudi slovenske različice licenc, napisane v slovenskem jeziku in prilagojene pravnemu redu v Sloveniji. Pri Creative Commons v Sloveniji sodelujeta Inštitut za intelektualno lastnino (IPI), ki skrbi za pravne vidike prilagajanja licenc, in Ljudmila (Ljubljanski laboratorij za digitalne medije in kulturo pri KUD-u France Prešeren), ki projektu zagotavlja organizacijsko in tehnično podporo (Creative Commons, 2016).

Science Commons je del gibanja Creative Commons za področje znanosti. Science Commons je začel delovati leta 2005 pri Computer Science and Artificial Intelligence Laboratory (Laboratorij za računalništvo in umetno inteligenco) v okviru Massachusetts Institute of Technology (MIT); njegov letni proračun znaša približno 750.000 ameriških dolarjev (Creative Commons, s. a.).

Patenti in patentno pravo so prepoznani kot poseben problem. Patentno pravo se je razširilo do take mere, da danes lahko patentiramo tudi DNK.

Po patentnem pravu je načeloma mogoče patentirati izum, ne pa znanstvenega odkritja (Geni niso izum!). Pristaši patentiranja genov izhajajo iz trditve, da se izolirani DNK razlikuje od naravne oblike. Če želimo izvedeti, kakšno je tveganje za nastanek raka, naj bi za analizo lastnega DNK-ja plačali takso lastniku tovrstnega patenta. Monopol nad temi analizami ima biotehnoško podjetje Myriad Genetics v ZDA. Genske teste za mutacije na genih BRCA1 in BRCA2 (rak dojke) nezakonito izvaja prek 70 laboratorijev v Evropi (tj. ne da bi plačali kakršno koli licenčnino podjetju Myriad Genetics kot imetniku patenta). Evropska direktiva iz leta 2008 določa, da je gene, izolirane iz naravnega okolja, dopustno patentirati; s tem je omogočena nemotena uporaba patentiranih genov v raziskovalne namene. Ameriško vrhovno sodišče je junija 2013 za neveljavne razglasilo patente za DNK, ki je izoliran iz človeškega telesa, vendar se ta odločitev ne nanaša na primer komplementarnega DNK-ja (cDNA), ki se v naravi ne pojavlja in ga uporabljajo za kloniranje genov. Človeška gena BRCA1 in BRCA2, ki lahko, ko mutirata, povzročita raka dojke in jajčnikov, sta izdelka narave, zato ju ni mogoče patentirati. Toda sodišče je tudi odločilo, da se komplementarna zaporedja DNK-ja (cDNA) lahko patentirajo. Torej je cDNK različice genov BRCA podjetja Myriad Genetics mogoče patentirati (Palmer, 2013).

Vlade pogosto spodbujajo univerze in raziskovalne institute, da preko patentov zaščitijo rezultate raziskav z namenom prodaje zasebnemu sektorju. S patentno zaščito raziskovalci zavirajo drug drugega. Uporaba patentov je draga, časovno zamudna in upočasnjuje inovacijski proces. Mnogi patentirani izumi imajo širšo uporabo, kot so jo predvideli njihovi imetniki. Science Commons spodbuja licenciranje patentov skozi javne licence pod razumnimi pogoji – bodisi

na osnovi brezplačne dostopnosti patentov bodisi na osnovi dostopnosti patentov po nominalni ceni in brez omejitev področja uporabe.

ZAKON O AVTORSKI PRAVICI IN PREDSTAVNIŠKA DEMOKRACIJA

Države zahodne civilizacije so države s kapitalističnim družbenim redom, poleg tega pa so tudi države s predstavniško demokracijo.

Narodi držav, ki so se osamosvojile po razpadu SFR Jugoslavije, so se neposredno na referendumih v začetku devetdesetih let 20. stoletja izrekli za nacionalno državo, svobodo, samostojnost in demokracijo, kapitalistične družbene odnose pa so uvedle tranzicijske oblasti – zmagoslavne stranke, izbrane na prvih demokratičnih volitvah, tj. posredno, preko institucij predstavniške demokracije. Zakoni se sprejemajo po meri politikov na oblasti. Za socialno-psihološko prepoznavanje motivov dela volilnega telesa, ki ga predstavljajo, je treba razkriti ideološko kopreno, ki skriva njihove interese. Čeprav se je izključni razredni pristop izkazal kot zavajajoč, vendarle ni pričakovati, da bi bila v kapitalističnem družbenem sistemu delavska zakonodaja v prid delavcev.

Mnenja o odnosu med avtorsko pravico in demokracijo so deljena. Nekateri menijo, da sta koncepta kompatibilna, drugi, da koncepta nista povsem združljiva (Tallmo, 2009).

Avtorska pravica se je pojavila po ukinitvi cenzure v začetku 18. stoletja. Veljalo je, da sta avtorska pravica in svoboda izražanja komplementarni in predstavljata obliko zaščite integritete avtorja in dela.

Z zornega kota bralcev in drugih uporabnikov sta koncepta avtorske pravice in demokracije nezdržljiva, saj avtorska pravica kot svojevrstni monopol ogroža zasebnost uporabnikov in predstavlja cenzuro.

Tristo let po izumu tiska so obstajali le privilegiji izdajateljev, ne pa pravice avtorjev kot ustvarjalcev vsebine.

Po pojavu prvega zakona o avtorski pravici pred tristo leti je bila predmet avtorskopravne zaščite književnost, vključno z dramskimi deli. Avtorska pravica po tem zakonu ni "lastnina" (angl. *property*), temveč "spodobnost" (angl. *propriety*). Namen knjig je izobraževati državljane in zakon je časovno omejil izključno pravico avtorjev na največ 28 let po objavi dela. Pravica tudi ni bila dedna. Dandanes obstajajo strokovnjaki, ki so prepričani, da bi avtorska pravica morala biti dedna brez kakršnih koli omejitev, podobno kot pri otipljivi lastnini.

Po sprejetju zakona leta 1710 se je začel spopad med

pristaši nezapisanega zakona in pristaši zakonov v pisni obliki. Spopad se je končal proti koncu 18. stoletja z zmago pristašev zapisanih zakonov.

Nekateri pravni strokovnjaki so bili mnenja, da ima avtor lahko lastniško pravico do rokopisa, po objavi pa delo postane splošno dobro skupnosti. Avtorska pravica se je povezovala z zasebnimi pismi in rokopisi ter z zaščito neobjavljenih avtorskih del. Nekateri strokovnjaki so menili, da je tako stališče nesmiselno. Zakonodajalec se je opredelil za omejen rok zaščite, preden delo preide v javno sfero.

Stališče, da je prvi zakon o avtorski pravici prispeval k nastajanju novega monopola, je zgodovinsko zgrešeno, saj je bil zakon naravnani proti pravici izdajateljev, ki je bila do tedaj trajna. Zakon se je pojavil po ukinitvi cenzure in je pravzaprav razglasil odgovornost avtorjev za ideje v objavljenih delih, kar se ujema s pozitivno zakonodajo.

Zakoni o avtorski pravici sodijo v civilno pravo, saj urejajo odnose med državljanji, in ne med državljanji in državo kot pri cenzuri.

Zakoni o avtorski pravici so v bistvu demokratični.

Pred zakonom o avtorski pravici in sorodnih pravicah so vsi avtorji brez razlike enaki; za vsa dela velja enako ne glede na kakovost. Posebej pomembno je, da trajno ščiti (vsaj) moralno pravico do avtorstva in da delo ne sme biti spremenjeno brez avtorjevega dovoljenja ter da predvideva kazni v primeru spreminjanja brez dovoljenja. Podpira torej svobodo izražanja.

Kot meni Tallmo (Tallmo, 2009), spada avtorska pravica med pravice do osebnosti, saj jo vedno začne ustvarjalec.

V zakone o avtorski pravici naj bi bile izrecno vključene tudi pravice uporabnikov ustvarjalnih del.

ALI IMA AVTORSKA PRAVICA PRIHODNOST?

Zlata doba avtorske pravice je bilo obdobje od leta 1700 do leta 1950. Pred tem je bilo uveljavljanje avtorske pravice lahko. Branje knjige je bilo jasno ločeno od tiskanja. S pojavom plošč in gramofonov se je avtorska pravica razširila na novo tehnologijo.

Po Fleischerju (Fleischer, 2008) je širjenje avtorske pravice (ves čas je mišljena avtorska pravica v pomenu *copyright*) posledica reakcij imetnikov avtorske pravice na razvoj tehnologij za kopiranje.

Ko je tiskarski stroj predstavljal edino tehnologijo za razmnoževanje, je avtorska pravica veljala le za besedilo.

Po pojavu gramofona, filma in radia se je njena veljavnost razširila na "dela" neodvisno od medija in razvite so bile različice za posamezni medij.

Po pojavu interneta se avtorska pravica razvija v novo smer in njena veljavnost se nanaša na dostop do orodij, in sicer na zelo arbitraren način. Mednarodni trgovinski sporazum proti ponarejanju (Anti-Counterfeiting Trade Agreement – ACTA) iz leta 2010 prepoveduje posedovanje orodij, ki omogočajo razbitje zaščite pred kopiranjem ali nepooblaščenim predvajanjem. Internet podpira tudi vse druge medije, tradicionalna paradigma avtorske pravice pa ne more zagotoviti pričakovane zaščite. Prej so bili načini prenosa podatkov različni – odvisno od medija; na internetu pa se za vse medije, ki jih podpira, uporablja enak način prenosa.

Internet vedno bolj uporabljamo tudi za glasbo. Pogosto poslušamo glasbo v digitalni obliki, vedno več denarja pa porabimo za živo glasbo. Če je bila pred 10 ali 15 leti živa glasba le reklama za posneto glasbo, so danes glasbeni posnetki pogosto reklama za živo glasbo. Če je glasba posneta kot datoteka, gre za prenos z interneta (angl. *downloading*). Če pa programska oprema pošilja glasbo neposredno na zvočnik, gre za način pošiljanja podatkov na internetu, pri katerem se podatki prejemajo po istem vrstnem redu, po katerem so odposlani (angl. *streaming*). Uporabnik ima možnost izbrati neposredni prenos datoteke na zvočnik, glasbeno industrijo pa skrbi, da bi uporabnik glasbo shranil na svoj računalnik.

Obstaja tudi način prenosa zvočnega signala po internetu do računalnika, ki se od običajnega internetnega prenosa zvoka razlikuje v tem, da za poslušanje ni treba naložiti celotne zvočne datoteke (.wav, .au ...) na računalnik, saj se zvok začne predvajati takoj, ko na računalnik prispejo prvi podatki (angl. *audio streaming*). Ko zvočni podatki prispejo na računalnik, so za nekaj sekund shranjeni v medpomnilnik in šele nato se začnejo predvajati. Podatki se med poslušanjem neprestano prenašajo na računalnik (angl. *audio data streaming*); to zagotavlja neprekinjeno predvajanje zvočnega posnetka. Poslušanje je nemoteno, vse dokler na računalnik prihajajo novi podatki in se zapisujejo v medpomnilnik. Zvok se neha predvajati, ko se podatki prenehajo shranjevati v medpomnilnik in se ta izprazni. To se lahko zgodi zaradi preobremenjenosti internetne povezave, saj zvočni podatki na računalnik ne prispejo dovolj hitro. Vzrok za prekinjen prenos zvoka je lahko v slabi povezavi poslušalca internetnega radia ali v preobremenjeni in nezadostni povezavi internetnega pretočnega radia, ki zvočni signal oddaja.

Obstajata dve vrsti pretoka zvoka: *zvok na zahtevo* (primeren za arhivirane zvočne posnetke na spletnih straneh) in *predvajanje zvoka v živo* (primeren za internetne radijske postaje) (Strem.si., 2008).

Pretočni prenos (angl. *streaming* ali *media streaming*) je tehnika prenašanja podatkov tako, da se prenašajo kot stalen in neprekinjen tok. Tehnologije pretočnega prenosa postajajo z rastjo interneta vse pomembnejše, saj večina uporabnikov nima dovolj hitrega dostopa za zadovoljiv prenos velikih multimedijskih datotek. Pri pretočnem prenosu brskalnik, odjemalec ali vtičnik lahko začne predvajati podatke, preden se je prenesla celotna datoteka. Za ustrezno delovanje pretočnega prenosa mora biti odjemalec, ki podatke prejema, zmožen podatke zbirati in pošiljati kot stalen tok aplikaciji, ki podatke obdeluje in pretvarja v zvok ali slike. To pomeni, da mora odjemalec, če prejema podatke hitreje, kot je potrebno, presežne podatke shranjevati v medpomnilnik. Če podatki ne prihajajo dovolj hitro, njihovo predvajanje ne bo potekalo nemoteno. Pojavljajo se mnoge konkurenčne tehnologije pretočnega prenosa. *De facto* standard za avdiopodatke na internetu je *RealAudio*, ki ga je razvilo podjetje Progressive Network (Webopedia, 2016).

Uporaba informacij preko digitalne tehnologije ni nič drugega kot kopiranje. Kopiranje je preprosto način, na osnovi katerega delujejo računalniki. V primeru interneta predstavlja tehnologija glavni problem sodobnih zakonov o avtorski pravici, ki so naravnani predvsem na prepoved kopiranja. S tem se je spremenil tudi zakonski status tehnologije.

Predstavniki dejavnosti, ki temeljijo na avtorski pravici, so se organizirali v nacionalne in mednarodne zveze; na lovu za čim večjim dobičkom so kot svoje nadzorne organe začeli ustanavljati različne agencije za avtorsko pravico. Preostalo jim ni nič drugega kot ofenziva v več smereh: preusmerjanje kriminalizacije v zakonih o avtorski pravici s primeri kršitve h kriminalizaciji uporabe tehnologije. Zakoni o avtorski pravici bi morali potegniti ločnico med uporabo in distribucijo v boju proti piratstvu, ki ga v njihovem imenu vodijo močne protipiratske agencije.

Fleischer (2008) je opozoril, da je pojem "digitalno" širši od pojma "online". Poleg interneta obstajajo tudi možnosti distribucije preko darknetov, ki vključujejo kopiranje CD-jev, preko e-pošte, prenosnih trdih diskov, mobilnih telefonov ...

Obdobje, ko je bil sprejet prvi zakon o avtorski pravici, je bilo obdobje pomanjkanja. Digitalno dobo glede količine ustvarjenega znanja lahko označimo kot dobo obilice. Zgolj dodajanje količine nič ne prispeva h kulturni ali ekonomski vrednosti, vendar je vrednost v kontekstu, znotraj katerega iz te obilice skupno ustvarjamo pomen. Stara formula podjetništva v dejavnostih, temelječih na avtorski pravici, je bila prodaja zunaj konteksta. Danes največ veljajo dokumentarni fotografski posnetki, nastali na kraju dogajanja, ki pričajo o resnici, kakršna dejansko

je. Tehnična kakovost teh fotografij ni pomembna, odlikuje jih kakovost, ki je ni mogoče kopirati (angl. *uncopyable quality*).

Od zakonske urejenosti in veljavnosti zakonov ter od ozaveščenosti avtorjev in uporabnikov avtorskih vsebin o avtorski in sorodnih pravicah so odvisne gospodarske panoge, ki temeljijo na avtorski pravici (Chitrakar, et al., 2010).

Svetovna organizacija za intelektualno lastnino (WIPO) in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije sta sofinancirala posebno študijo o prispevku panog, ki temeljijo na avtorski in sorodnih pravicah, k slovenskemu gospodarstvu. Študija je bila izvedena na pobudo Urada RS za intelektualno lastnino med februarjem in novembrom 2009. Namen je bil izmeriti prispevek teh panog k slovenskemu nacionalnemu gospodarstvu z oceno obsega proizvodnje, dodane vrednosti, zaposlitev in zunanje trgovine. Metodologijo je razvila in predlagala WIPO. Temelji na najboljših praksah s tega področja ter uradnih statističnih podatkih in drugih virih podatkov, vključno s pogovori s predstavniki panog, ki temeljijo na avtorski pravici. Študija omogoča mednarodne primerjave, saj so bile tovrstne študije opravljene v več kot 20 državah sveta. Referenčno je bilo leto 2007.

Panoge, ki temeljijo na avtorski pravici, so zelo pomembne za slovensko gospodarstvo in zaslužijo večjo pozornost gospodarske politike od izkazane. Zajemajo 5,8 % nacionalnega obsega proizvodnje ali 4,2 milijardi evrov, prispevek k dodani vrednosti pa znaša 1,7 milijarde evrov ali 5,1 % nacionalnega BDP in je primerljiv s prispevkom javne uprave in obvezne socialne varnosti ter presega prispevek izobraževanja, zdravstva in socialnega skrbstva, finančnega posredništva, oskrbe z električno energijo, plinom in vodo, gostinstva itd., vendar je nekoliko nižji od povprečja 21 držav (5,5 %). Leta 2007 je bilo v teh panogah, temelječih na avtorski pravici, 54.506 zaposlenih, kar znaša 6,8 % vseh delovnih mest v Sloveniji. Produktivnost, merjena kot dodana vrednost zaposlenega, je bila 32.025 EUR, kar je pod nacionalnim povprečjem (37.963 EUR). Zunanjetrgovinska bilanca (279,1 milijona evrov) panog, temelječih na avtorski pravici, je bila negativna – uvoz je bil večji od izvoza. V Sloveniji so z vidika neposrednega in multiplikativnega učinka te panoge primerljive z vlogo turistične dejavnosti: vsakih 1000 EUR vložka v teh panogah ustvari 1.570 EUR končne vrednosti.

Panoge, ki temeljijo na avtorski pravici, posredno ustvarjajo tudi povpraševanje po proizvodih in storitvah drugih, z njimi povezanih panog (proizvodi in storitve finančne, gradbene, prehranske in še katere druge dejavnosti), kar posredno povečuje njihov prispevek.

V panogah, ki temeljijo na avtorski pravici, so zainteresirani

tudi za večjo ozaveščenost o avtorski in sorodnih pravicah.

Splošna ozaveščenost javnosti o pomenu in varovanju avtorske pravice je na splošno zelo majhna, med avtorji pa je prav zastrašujoče nizka.

Glavni zahtevek predstavnikov dejavnosti, temelječih na avtorski pravici, do zakonodaje je bil, naj le-ta zajema tudi uporabo komunikacij ali, drugače povedano, naj predpisuje tudi odgovornost dobaviteljev informacijskih servisov (angl. *Information Service Providers – ISP*). Zakonodaja o ISP-jih tako vključuje cenzuro interneta v obliki črnih seznamov in zahtevo po avtorizaciji z namenom, da ISP-ji iz komunikacij izključijo uporabnike brez naročniške identitete. V imenu odgovornosti ISP-jev naj bi bil lahko poklican na odgovornost prav vsak uporabnik. Vendar je internet mreža računalnikov, in ne ljudi, v kateri sleherni računalnik lahko odpre lokalno mrežo. Podjetja se znotraj povezujejo preko optičnih vlaken in si informacije izmenjujejo preko usmerjevalnikov. V takšni mreži le lokalni administrator lahko sledi aktivnostim posameznega uporabnika; s tem je anonimnost, ki danes predstavlja velik problem za dejavnosti, temelječe na avtorski pravici, navzven zajamčena. Po Fleischerju (Fleischer, 2008) so možnosti takih zlorab praktično neskončne. Vedno večje možnosti anonimnosti udeležencev bodo v prid celo navadnim kriminalcem in teroristom, ne samo nenevarnim glasbenim piratom, lahko pa se zgodi, da bo internet izgubil svoj odprt in svoboden značaj zaradi neustreznih reakcij uporabnikov na nepremišljene zakonodajne zahteve imetnikov avtorske pravice.

Operaterji omrežnih elektronskih komunikacij in servisov naj ne bi bile samo velike nacionalne in mednarodne družbe na področju telekomunikacij. Po definiciji ameriškega zakona o avtorski pravici iz leta 1998 (Digital Millennium Copyright Act – DMCA) se lahko tudi knjižnice obravnavajo kot ISP-ji.

Za ISP lahko velja tudi posameznik, ki je gostitelj bloga ali spletnega foruma; po tej zelo široki definiciji bi moral registrirati identitete uporabnikov in jih na zahtevo posredovati izvajalcu zaščite avtorske pravice.

Pred dobrimi štirimi leti so se, po mnenju dela javnosti, v strogi tajnosti začela pogajanja o novem mednarodnem trgovinskem sporazumu proti ponarejanju (ACTA), ki naj bi vzpostavil mednarodno pravno ogrodje za učinkovitejše preganjanje kršitev avtorske in sorodnih pravic, še zlasti ponarejanja in internetnega piratstva.

GATT/WTO – INTELEKTUALNA LASTNINA IN UVELJAVLJANJE

Primer Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT) kaže na nesoglasje med nacionalnimi zakoni in mednarodnimi sporazumi o avtorski pravici, na katere ima zakon o avtorski pravici ZDA bolj ali manj prevladujoč vpliv.

GATT je bil sklenjen leta 1947. Leta 1995 so takratne države članice GATT-a in Evropske skupnosti ustanovile Svetovno trgovinsko organizacijo (World Trade Organization – WTO) za spremljanje poteka multilateralnega trgovskega sistema in od tedaj GATT 1994 deluje v spremenjenih razmerah v okviru WTO (WTO, 2016). Države članice GATT-a so zdaj članice WTO, Splošni sporazum GATT pa obstaja kot krovna meddržavna pogodba pod okriljem WTO. Julija 2008 je bilo 153 držav članic. Po dokumentu *CIA World Factbook* je v svetu skupaj 267 držav in stalno naseljenih odvisnih področij, od tega je 193 članic Organizacije združenih narodov, in Vatikan. Združeno kraljestvo predstavlja eno članico OZN in na seznamu je upoštevano kot ena država.

Kodeks o intelektualni lastnini v multilateralnem trgovinskem sistemu je uvedel GATT s Sporazumom o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS) med urugvajskim krogom pogajanj v letih od 1986 do 1994. WTO je s tem v področje delovanja poleg trgovskega blaga zajel tudi storitveni sektor in pravice intelektualne lastnine.

Ideje in znanje postajajo vse pomembnejši del trgovine. Največja vrednost novih medicinskih in drugih visokotehnoloških proizvodov je v količini izumov, inovacij, raziskav, vzorcev in preizkušanj. Filmi, zvočni posnetki, knjige, računalniška programska oprema in online storitve se kupujejo in prodajajo zaradi informacij in ustvarjalnosti, ki jih vsebujejo, ne pa zaradi plastike, kovin ali papirja za izdelavo. Vrednost mnogih proizvodov, s katerimi smo trgovali kot s tehnološko manj zahtevnimi proizvodi, zdaj vključuje sorazmerno več izumov in vzorcev, npr. obleka z blagovno znamko ali nove rastlinske varietete.

Ustvarjalci naj bi imeli pravico preprečiti drugim, da uporabljajo njihove izume, vzorce in druge stvaritve, ter uporabljati to pravico pri pogajanjih o plačilu za njihovo uporabo. To so pravice intelektualne lastnine, ki imajo številne oblike. Knjige, slikovno gradivo in filme ščitimo z avtorsko pravico, izume patentiramo, blagovne znamke registriramo kot zaščitene znamke itd.

Vlade in parlamenti naj bi ustvarjalcem zagotovili te pravice kot spodbudo za ustvarjanje idej v korist družbe kot celote.

Stopnja zaščite in uveljavitve teh pravic je v svetu zelo različna. Z večanjem pomembnosti intelektualne lastnine v trgovini so te razlike postale vedno večji vir napetosti v mednarodnih gospodarskih odnosih.

Namen novih mednarodno dogovorjenih trgovinskih predpisov o pravicah intelektualne lastnine TRIPS je doseči več reda in predvidljivosti, zmanjšati vrzeli, ki obstajajo v zaščiti teh pravic, ter najti ravnotežje med dolgoročnimi koristmi in možnimi kratkoročnimi stroški za družbo.

Postavljena je minimalna raven zaščite intelektualne lastnine, ki jo imetnikom mora zagotoviti sleherni vlada v državah članicah WTO.

Zaščita intelektualne lastnine naj bi koristila tako proizvajalcem kot uporabnikom.

Kadar zaščita intelektualne lastnine spodbuja ustvarjalnost in izumiteljstvo, zlasti ko rok zaščite poteče in se stvaritve in izumi premaknejo v javno domeno, gre za očitno korist za družbo.

Vlade si na osnovi različnih izjem, npr. v zvezi z zdravstvenimi problemi, prizadevajo zmanjšati kratkoročne stroške.

Vzpostavljen je tudi sistem WTO za dogovorno urejanje trgovinskih sporov o pravicah intelektualne lastnine.

Sporazum TRIPS ureja:

- upoštevanje temeljnih načel trgovskega sistema in mednarodnih sporazumov o intelektualni lastnini,
- ustrezno zaščito pravic intelektualne lastnine,
- uveljavljanje pravic intelektualne lastnine v posamezni državi na ustrezen način,
- sporazumno reševanje sporov o intelektualni lastnini med državami članicami WTO,
- prehodni režim med uvajanjem novega sistema zaščite intelektualne lastnine.

Izhodiščna načela so:

- enakopravnost državljanov in tujcev; to načelo je ključno tudi v drugih sporazumih o intelektualni lastnini zunaj WTO;
- enakopravnost državljanov vseh trgovinskih partnerjev v WTO.

Po sporazumu TRIPS naj bi zaščita intelektualne lastnine dodatno spodbujala tehnološke inovacije in prenos tehnologije.

Predmet drugega dela sporazuma TRIPS so različne vrste pravic intelektualne lastnine in načini zaščite z namenom

zagotoviti ustrezne standarde zaščite v vseh državah članicah. Izhodišči sta najpomembnejša mednarodna sporazuma za zaščito intelektualne lastnine, in sicer:

- Bernska konvencija za varstvo književnih in umetniških del (avtorska pravica) iz leta 1886, dopolnjena v Parizu 4. maja 1896, spremenjena v Berlinu 13. novembra 1908, dopolnjena v Bernu 20. marca 1914, spremenjena v Rimu 2. junija 1928, v Bruslju 26. junija 1948, v Stockholmu 14. julija 1967, v Parizu 24. julija 1971 (Svetovna konvencija o avtorski pravici (Univerzalna konvencija)) in
- Pariška konvencija za varstvo industrijske lastnine (patenti, uporabni modeli, industrijski vzorci ali modeli, tovarniške ali trgovske znamke itd.) iz leta 1883, tudi večkrat revidirana in dopolnjena.

Konvenciji ne vključujeta nekaterih področij ali pa predpisujeta standarde zaščite, ki ne ustrezajo, sporazum TRIPS pa dodaja precej novih, višjih standardov.

Sporazum TRIPS zagotavlja zaščito računalniških programov, ki jih Bernska konvencija uvršča med književna dela, in načrtuje način zaščite baz podatkov. Razširja mednarodne predpise o avtorski pravici tudi na najemniške pravice (angl. *rental rights*). Avtorji računalniških programov in proizvajalci zvočnih posnetkov naj bi imeli tudi pravico varovanja del, danih uporabnikom v najem. Podobna izključna pravica se uporablja za filme, saj komercialni najem omogoča zelo razširjeno kopiranje, ki lahko vpliva na zaslužke imetnikov avtorske pravice od njihovih filmov.

Ustvarjalci zvočnih posnetkov naj bi imeli pravico preprečevati neavtorizirano presnemavanje in reprodukcijo ter neavtorizirane radijske oddaje v živo v obdobju, ki ne bi bilo krajše kot 50 let.

Poslovne skrivnosti in druge vrste zaupnih informacij s komercialno vrednostjo morajo biti zavarovane zoper kršitve zaupnosti in druga dejanja v nasprotju s pošteno poslovno prakso. Proti poslovnim zlorabam naj bi bili zaščiteni tudi podatki o farmacevtskih in poljedelskih kemikalijah, ki se pošiljajo vladam v odobritev za trženje.

Imetnik avtorske pravice, patenta ali druge oblike intelektualne lastnine lahko izda licenco za proizvajanje ali kopiranje zaščitene blagovne znamke, dela, izuma, vzorca itd. Sporazum TRIPS izhaja iz dejstva, da pogodba o licenci lahko omeji konkurenco ali ovira prenos tehnologij in po tem sporazumu imajo vlade pod določenimi pogoji pravico preprečevati motenje konkurence s pogodbami o licencah, ki zlorablajo pravice do intelektualne lastnine. Vendar naj bi bile vlade pripravljene tudi za medsebojno posvetovanje o nadzorovanju pogodb o licencah, ki ovirajo konkurenco.

OBRAZEC GATT-A PO URAA ZA PRIJAVO AVTORSKE PRAVICE V ZDA

Zakon Uruguay Round Agreements Act (URAA) (Form GATT, 2013) predstavlja uskladitev zakonodaje ZDA o avtorski pravici z doseženimi dogovori GATT-a v okviru urugvajskega kroga pogajanj. Usklajeni zakon je začel veljati leta 1995.

Leta 1989 so se ZDA pridružile Bernski konvenciji in bi po 18. členu te konvencije morale ščititi vsa dela, ki so v državi izvora še avtorskoppravno zaščitena in torej ne sodijo v javno domeno. V skladu s tem bi ZDA morale avtorskoppravno zaščititi tudi tuja dela, ki prej v ZDA niso bila zaščitena. Vendar so ZDA zanižale retroaktivno veljavnost Bernske konvencije in uporabile pravila listine samo za dela, ki so prvič objavljena po 1. marcu 1989. Zaradi enostranske razveljavitve retroaktivne veljavnosti, ki jo predpisuje 18. člen Bernske konvencije, so se ZDA soočile z ostro mednarodno kritiko. Z vzpostavitvijo avtorske pravice v zakonu ZDA po URAA o avtorski pravici se je ameriška zakonodaja uskladila z zahtevami Bernske konvencije in stanje uredila.

Obrazec GATT-a po URAA (Form GATT, 2013) za prijavo avtorske pravice se uporablja od leta 1996.

Z obrazcem GATT-a se prijavlja posamično delo ali niz del, več epizod, nadaljevanj oziroma izdaj v istem koledarskem letu, objavljenih pod enotnim naslovom.

Avtor(ji) mora(jo) biti za sleherno delo ali niz del isti, prav tako mora(jo) biti za sleherno delo ali niz isti tudi imetnik(i) avtorske pravice v ZDA. Avtor in imetnik avtorske pravice nista nujno ista.

Dela iz države izvora, kjer velja URAA, so lahko predmet samodejne vzpostavitve avtorske pravice. Vendar pa mora predmet samodejne vzpostavitve avtorske pravice izpolnjevati naslednje zahteve:

1. Delo v državi izvora po poteku roka zaščite ni v javni domeni.
2. Delo je v javni domeni v ZDA, in sicer:
  - ker ne izpolnjuje pogojev za avtorsko pravico v ZDA;
  - ker gre za zvočne posnetke, objavljene pred 15. februarjem 1972, ki niso predmet zaščite;
  - ker ni iz države podpisnice Bernske konvencije, države članice WTO ali države, za katero ne velja avtorska pravica ZDA na recipročni osnovi.
3. Delo ima vsaj enega avtorja (ali imetnika avtorske pravice v primeru zvočnih posnetkov), ki je v trenutku ustvarjanja imel državljanstvo ali domicil v državi izvora po definiciji GATT. Za neobjavljeno delo je država izvora država, kjer ima avtor državljanstvo

ali stalno prebivališče. Če ima zaščiteno delo več kot enega avtorja, je država izvora država, kjer ima državljanstvo ali stalno bivališče večina tujih avtorjev. Če večina avtorjev ni tujcev, je država izvora država z najpomembnejšimi povezavami z delom (z izjemo ZDA). Za objavljeno delo je država izvora država, v kateri je delo prvič objavljeno. Če je delo istočasno objavljeno v dveh državah ali v več kot dveh državah, je država izvora država z najpomembnejšimi povezavami z delom.

4. Delo je bilo prvič objavljeno v državi izvora, ni pa bilo objavljeno tudi v ZDA v 30 dneh po objavi v državi izvora.

Ker se zakon o avtorski pravici in sorodnih pravicah najbolj učinkovito uveljavlja v ZDA, je tam tudi največ sodnih primerov kršitev tega zakona.

Nacionalni zakoni praviloma veljajo na ozemlju ene nacionalne države. ZDA so izjema, saj se zakon ZDA o avtorski pravici nanaša na kršitve tega zakona povsod po svetu.

Primer ZDA kot države z močnim in strogim zakonom o avtorski pravici izpostavlja tudi Oppenheim (2000).

Poleg stroge dikcije zakona in zemljepisne definicije so za njegovo učinkovito uveljavljanje potrebni tudi ustrezen kontrolni sistem za ugotavljanje in kaznovanje kršitev ter splošni konsenz javnosti in politična volja za uveljavljanje zakona. V državah s šibkim zakonom in brez organiziranih instrumentov za uveljavljanje zakona je veliko kršitev in malo sodnih primerov, v ZDA pa je sodnih primerov veliko.

Imetnik pravice do baze podatkov v ZDA lahko na sodišču toži vsakega posameznika, ki masovno prenaša podatke, strani in podobno pri razvoju svoje baze in s tem flagrantno krši pravico imetnika, ki jo varuje zakon ZDA. Vendar pa sodna oblast v ZDA lahko dobi tega kršitelja zakona ZDA samo, če med ZDA in državo kršitelja obstaja sporazum o izročitvi krivca ZDA. V tem hipu so sporazumi o izročitvi na področju avtorskega prava zelo redki. Sedanje stanje nacionalnih zakonov je takšno, da je neko dejanje po zakonu ene države kršitev, po zakonu druge pa ne. Druga možnost je, da se obtoženca iz druge države aretira ob vstopu v ZDA.

V primeru imetnika avtorske pravice ZDA se prijava dela lahko sproži le v imenu imetnika(ov) avtorske pravice ZDA, tj. v imenu imetnika(ov) vseh avtorskih pravic ZDA za delo. Pooblaščenec ali imetnik samo določenih izključnih pravic za delo ne more sprožiti zahteve za prijavo dela v svojem imenu.

Pogoji za registracijo so izpolnjeni obrazec GATT-a, depozitni izvod dela (ali del) za registracijo in nakazilo

pristojbine. Vse se v eni pošiljki pošlje Kongresni knjižnici (Library of Congress – LC) v Washingtonu, in sicer Uradu za avtorske pravice (Copyright Office). Pristojbina ni vedno enaka. Znesek pristojbine je objavljen na spletni strani Urada. V zvezi s pošiljanjem izvodov filmov se je treba predhodno posvetovati z Uradom po telefonu ali telefaksu.

Pri neobjavljenih zvočnih posnetkih naj bi poslali zvočni zapis (angl. *phonorecord*, npr. zvočni trak, vinilno ploščo ali CD), ki najbolje predstavlja vsebino, avtorskoppravno zaščiten po zakonu o avtorski pravici ZDA.

Za objavljena dela je treba poslati en izvod po naslednjem prednostnem vrstnem redu:

1. izvod prve izdaje dela,
2. ponatis (angl. *reprint*) ali novo izdajo (angl. *re-release*) prve izdaje dela,
3. fotokopijo ali identično reprodukcijo prve izdaje dela,
4. popravljeno različico z bistveno količino vsebine prve izdaje dela, ki je predmet avtorskoppravne zaščite, s priloženo pisno izjavo o odstotku vsebine prve izdaje v popravljeni različici.

Izjeme v zvezi z deponitnim izvodom so:

- Izvoda za delo, že prijavljeno pri Uradu za avtorsko pravico, ni treba poslati.
- Za tridimenzionalna umetniška dela je treba poslati fotografijo, po možnosti barvno.
- Za dela v strojno berljivi obliki je treba poslati en strojno berljiv izvod in opis strojno berljivega dela v pisni obliki, ki vključuje naslov, vrsto dela (npr. programska oprema, baza podatkov, videoigra) in kratek opis namena ali vsebine dela.

Urad za avtorsko pravico pri LC poleg storitev registracije imetnikov avtorske pravice uporabnikom zaračuna tudi podatke o stanju avtorskoppravne zaščite določenega dela, ki je registrirano pri Uradu. Urad podatke uporabnikom posreduje na njihovo zahtevo. Od januarja 2010 je cena 1 ure iskanja podatkov 165 USD, za eno poizvedbo sta potrebni 2 uri, kar znese 330 USD. Poizvedbo bi lahko opravili tudi sami, vendar se na rezultate ne moremo zanesiti (The Online Books Page, 2016).

Vse v zvezi z avtorsko pravico je pravzaprav posel, ki prinaša denar. Zunaj tega posla so le avtorji, saj avtorji večinoma niso tudi imetniki materialne pravice do lastnih del.

TRIPS, ACTA, TPP, TTIP, SOPA, PIPA, CA/OIB

Sporazum o trgovinskih pravicah intelektualne lastnine (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS) predstavlja minimalni okvir za uveljavljanje pravic

intelektualne lastnine na mednarodni ravni. V III. delu TRIPS-a (Uveljavljanje pravic intelektualne lastnine, od 41. do 61. člena), sprejetem v okviru Marakeškega sporazuma o ustanovitvi Svetovne trgovinske organizacije (WTO), so določeni civilni in upravni postopki, začasni ukrepi, posebne zahteve v zvezi z ukrepi na meji ter kazenski postopki.

Trgovinski sporazum za boj proti ponarejanju (Anti-Counterfeiting Trade Agreement – ACTA) je bil projekt ZDA in Japonske, ki je bil usmerjen predvsem proti Kitajski (Kar 85 % ponarejenih in piratskih izdelkov v vrednosti preko 1 milijarde evrov naj bi se nanašalo le na Kitajsko!) in s katerim sta želeli določiti "zlate standarde" glede uveljavitve TRIPS-a.

ACTA naj bi dopolnjevala TRIPS in zakonodajo EU in njenih članic; določa višje standarde kot TRIPS, zato jo označujemo tudi z izrazom TRIPS plus, saj je namen sporazuma ACTA zagotoviti mednarodni okvir za izboljšanje uveljavljanja pravic intelektualne lastnine (Intellectual Property Rights – IPR) z izboljšavo mednarodnih standardov za ukrepanje zoper številne kršitve teh pravic.

Evropska komisija (EK) je ocenila, da EU ne more ostati zunaj tega procesa, in države članice so soglašale, da Komisija v tem procesu sodeluje.

EK meni, da sporazum ACTA ne spreminja pravnega reda EU, zato ni nobene potrebe po usklajevanju zakonodaje v zvezi z izvrševanjem kazenskoppravnih ukrepov na področju pravic intelektualne lastnine.

Na ravni EU to področje urejata Direktiva št. 2004/48/ES o uveljavljanju pravic intelektualne lastnine in Uredba Sveta (ES) št. 1383/2003 o carinskem ukrepanju zoper blago, glede katerega obstaja sum, da krši pravice intelektualne lastnine, in o ukrepih, ki jih je treba sprejeti zoper blago, glede katerega je ugotovljeno, da je kršilo take pravice.

V Sloveniji to področje urejajo predvsem Zakon o industrijski lastnini (Uradni list RS, št. 51/2006 – uradno prečiščeno besedilo), Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/2007 – uradno prečiščeno besedilo in Uradni list RS, št. 68/2008), Kazenski zakonik RS (KZ-1, Uradni list RS, št. 2008/55) ter Zakon o izvajanju carinskih predpisov EU (Uradni list RS, št. 2004/25 in št. 2007/11).

Sporazum ACTA je razdeljen v šest poglavij.

Osrednji del sporazuma je II. poglavje, kjer so določene splošne obveznosti, izvrševanje civilnih ukrepov, ukrepov na meji, izvrševanje kazenskoppravnih ukrepov ter uveljavljanje pravic intelektualne lastnine v digitalnem okolju (od 6. do 27. člena). Podpisnica mora v svoji zakonodaji zagotoviti postopke za uveljavljanje pravic, ki omogočajo učinkovito

ukrepanje zoper vsako dejanje kršitve pravic intelektualne lastnine, zajeto v sporazumu. Postopki morajo biti pravični in morajo zagotavljati, da so vse pravice udeležencev v postopku ustrezno zaščitene (6. člen: Splošne obveznosti glede uveljavljanja). Podpisnice morajo imetnikom pravic zagotoviti civilne sodne postopke. Sodne oblasti imajo v civilnem sodnem postopku pravico stranki odrediti, da se kršitev preneha, in tej stranki ali, če je treba, tretji osebi odrediti, naj prepreči blagu, s katerim so kršene pravice intelektualne lastnine, vstop v trgovinske tokove (8. člen: Sodne odredbe). V civilnem sodnem postopku imajo sodne oblasti pravico od kršilca pravice intelektualne lastnine zahtevati, naj imetniku pravice plača ustrezno odškodnino po kriterijih, določenih za odškodnino. Pri kršitvah avtorske in sorodnih pravic, ki ščitijo dela, fonograme ali izvedbe, in v primerih ponarejanja blagovnih znamk vsaka podpisnica vzpostavi in ohranja sistem, ki zagotavlja enega ali več elementov, kot so pavšalna odškodnina ali domneve za določanje zneska odškodnine, ki zadošča za izravnavo škode imetnika pravice zaradi kršitve, ali vsaj dodatno odškodnino za avtorske pravice (9. člen: Odškodnina). Podpisnica mora zagotoviti pravico sodne oblasti do uničenja spornega blaga brez odškodnine. Enako velja za material in orodje, ki se pretežno uporablja pri izdelavi spornega blaga (10. člen: Druga sredstva). Sodne oblasti imajo tudi pravico odrediti takojšnje in učinkovite začasne ukrepe. Podpisnica mora izvajati ukrepe na meji na način, ki neupravičeno ne razlikuje med pravicami intelektualne lastnine in preprečuje nastajanje ovir za zakonito trgovino. Ti ukrepi se izvajajo v skladu z nacionalnim sistemom varstva pravic intelektualne lastnine in brez poseganja v sporazum. Podpisnice soglašajo, da se določbe oddelka o ukrepih na meji ne nanašajo na patent in varstvo neobjavljenih informacij (13. člen: Področje uporabe na meji). Podpisnice lahko iz uporabe tega oddelka izključijo majhne količine blaga nekomercialne narave v osebni prtljagi potnikov. V zvezi z uvoznimi in izvoznimi pošiljkami vsaka podpisnica sprejme ukrepe, ki njenim carinskim organom omogočajo ukrepanje na lastno pobudo in prekinjanje sprostitve sumljivega blaga ali začasno prekinitev sprostitve sumljivega blaga (16. člen: Ukrepi na meji). Pristojni organi imajo tudi pravico od imetnika pravice zahtevati, naj priskrbi varščino ali enakovredno zavarovanje, ki dovolj ščiti toženca in pristojne oblasti ter preprečuje zlorabo (18. člen: Varščina ali enakovredno zavarovanje). Države podpisnice zagotavljajo kazenske postopke in kazni, ki se uporabljajo vsaj pri zavestnem ponarejanju znamk ali piratstvu avtorske ali sorodnih pravic v trgovinsko pomembnem obsegu. Kazenske postopke in kazni morajo uporabiti v primerih namernega uvoza in domače uporabe (23. člen: Kazniva dejanja). V kazenski zakonodaji mora biti na voljo tudi kazenska odgovornost za pomoč in napeljevanje. Kazni so lahko zaporne in denarne, morajo pa biti dovolj visoke, da odvračajo od dejanj kršitev v prihodnosti, ter sorazmerne višini kazni za ustrezna kazniva dejanja (24. člen: Kazni).

Sporazum določa tudi uveljavljanje pravic intelektualne lastnine v digitalnem okolju in zagotavljanje civilnopравnih in kazenskih postopkov v zvezi s tem.

Poglavje III določa prakse izvrševanja uveljavljanja pravic intelektualne lastnine. Podpisnica je dolžna spodbujati razvoj potrebnega strokovnega znanja in izkušenj svojih pristojnih organov. Pristojni organi podpisnic naj bi se posvetovali in izmenjavali informacije zaradi spodbujanja učinkovitosti zagotavljanja pravic intelektualne lastnine na meji (29. člen: Obvladovanje tveganja na meji).

Poglavje IV ugotavlja, da je mednarodno sodelovanje ključnega pomena za uresničevanje učinkovitega varstva pravic intelektualne lastnine in ga je treba spodbujati ne glede na poreklo blaga, ki krši pravice intelektualne lastnine, ali lokacijo oziroma državljanstvo imetnika pravice; spodbujati je treba tudi izmenjavo informacij o praksah izvrševanja vključno s statističnimi podatki, informacij o najboljših praksah ter informacij o zakonodajnih in regulativnih ukrepih z drugimi podpisnicami.

Poglavje V o institucionalni ureditvi določa ustanovitev Odbora ACTA z nalogo pregledovanja izvajanja in delovanja tega sporazuma ter odločanja o pogojih pristopa katere koli članice Svetovne trgovinske organizacije WTO.

Poglavje VI določa, da je za udeležence pogajanj ali za druge članice WTO, ki pridobijo privolitev udeleženk, sporazum na voljo za podpis od 31. marca 2011 do 31. marca 2013, veljati pa začne 30 dni po deponiranju šeste listine o ratifikaciji, sprejetju ali odobritvi podpisnic, ki so deponirale svoje ustrezne listine o ratifikaciji.

Za sprejemanje trgovinskega sporazuma ACTA za boj proti ponarejanju med Evropsko unijo in njenimi državami članicami ter Avstralijo, Kanado, Japonsko, Republiko Korejo, Združenimi mehiškimi državami, Kraljevino Maroko, Novo Zelandijo, Republiko Singapur, Švicarsko konfederacijo in Združenimi državami Amerike je bil predviden nezakonodajni postopek; vsebina sporazuma se namreč nanaša na področje skupne trgovinske politike, kjer ima EU izključno pristojnost, pri čemer so gospodarski (trgovinski) vidiki intelektualne lastnine eden izmed temeljev skupne trgovinske politike, posebej še uveljavljanje pravic intelektualne lastnine v tretjih državah.

Trgovinska pogajanja se razlikujejo od multilateralnih pogajanj v okviru mednarodnih organizacij, kjer so vsa besedila vedno javno dostopna.

Zato so pogajanja potekala v skladu s prakso, ki velja za sklepanje trgovinskih sporazumov, to je, da se besedila ne objavijo, dokler niso parafirana; poleg tega se o takšnih sporazumih ne pogaja javno, ampak so skladno z Lizbonsko

pogodbo in revidirano osnovno pogodbo jasno določena pravila o obveščanju Evropskega parlamenta. Poleg tega je ena članica EU že v začetku pogajanj zahtevala, da so vsi pogajalski dokumenti tajni in javnost nima dostopa do njih.

Prvo besedilo sporazuma ACTA je bilo javno dostopno od aprila 2010 na spletni strani Generalnega direktorata za trgovino (DG Trade). V fazi podpisa sporazuma so postopki tekli v skladu z običajno prakso. Zaključek pogajanj o sporazumu ACTA je ena izmed stalnih delovnih prioritet Generalnega direktorata za trgovino.

Za pripravo predloga stališča Republike Slovenije do sporazuma ACTA je bilo odgovorno Ministrstvo za gospodarstvo (Ministrstvo za gospodarstvo RS, 2011). Predlog stališča je bil sprejet 8. septembra 2011. Organ, pristojen za dokončni sprejem stališča Republike Slovenije, je Državni zbor, pravno podlago za obravnavo in odločanje v Državnem zboru pa pripravi Vlada RS.

Ministrstvo za gospodarstvo je ocenilo, da ACTA nima vpliva na pravni red v Republiki Sloveniji, da ne bo posledic za proračun, da bo sporazum pozitivno vplival na gospodarstvo, saj bo omogočal večjo učinkovitost v boju proti ponarejanju, in da ne bo vplival na javno upravo in okolje.

Vlada se je 2. februarja 2012 seznanila z informacijo o postopku podpisa sporazuma ACTA (Ministrstvo za gospodarstvo RS, Služba za odnose z javnostmi, 2012).

Trgovinski sporazum za boj proti ponarejanju ACTA je Republika Slovenija podpisala 26. januarja 2012 v Tokiu (depozitar sporazuma je Vlada Japonske). Skupaj s Slovenijo so ga podpisale tudi EU ter še 21 članic EU (Avstrija, Belgija, Bolgarija, Češka, Danska, Finska, Francija, Grčija, Madžarska, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Poljska, Portugalska, Romunija, Španija, Švedska in Združeno kraljestvo). Pred tem so ta sporazum podpisali Avstralija, Kanada, Japonska, Južna Koreja, Nova Zelandija, Singapur in ZDA, in sicer 1. oktobra 2011.

Kot že omenjeno, je bil sporazum ACTA projekt ZDA in Japonske predvsem zoper Kitajsko.

Leta 2007 so druge države udeleženske tega procesa začele pogajanja, Evropska komisija pa je v imenu EU sodelovala le kot opazovalka.

Smernice za pogajanja EU so bile sprejete aprila 2008 v času slovenskega predsedovanja Svetu EU. EU je formalno sodelovala v pogajanjih od junija 2008. V pogajanja je bil vključen tudi Evropski parlament.

Sporazum je bil parafiran 25. novembra 2010. Pred

parafiranjem sporazuma (24. novembra 2010) je Evropski parlament v Strasbourgu glede sporazuma sprejel posebno resolucijo, v kateri je med drugim pozdravil objavo osnutka sporazuma ACTA. Izrazil je pričakovanje, da bo Komisija javnosti predstavila dokončno besedilo ACTA po tehničnem sestanku ACTA v Avstraliji, vendar se to po poročilu za slovensko vlado ni zgodilo. Komisija je poudarila, da je boj proti ponarejanju prednostna naloga njene notranje in mednarodne politične strategije in da je mednarodno sodelovanje ključno za doseg tega cilja. Ob tem pa je Evropski parlament pozdravil ponovljeno izjavo Komisije, da je uveljavljanje tega sporazuma – zlasti določb o postopkih uveljavljanja avtorskih pravic v digitalnem okolju – skladno s pravnim redom Unije in da sporazum ne bo uvedel osebnih pregledov ali t. i. postopka treh opominov. Postopek treh opominov (angl. *graduated response*) je bil sprejet v več državah z namenom zmanjšati nezakonito uporabo datotek. V odgovor na spletno kršitev avtorske pravice industrijske panoge, odvisne od avtorske pravice, zagovarjajo postopek treh opominov, ki vključuje vrsto opozorilnih dopisov, s katerimi uporabnike najprej obveščajo, nato pa opozarjajo, da kršijo avtorske pravice. Evropski parlament je tudi poudaril, da se pri uvedbi tega postopka nobena podpisnica sporazuma ACTA, zlasti v EU, ne more sklicevati na ta sporazum.

Vlada RS je Predlog sklepa Sveta o podpisu trgovinskega sporazuma za boj proti ponarejanju med Evropsko unijo in njenimi državami članicami ter Avstralijo, Kanado, Japonsko, Republiko Korejo, Združenimi mehiškimi državami, Kraljevino Maroko, Novo Zelandijo, Republiko Singapur, Švicarsko konfederacijo in Združenimi državami Amerike na osnovi predloga stališča do predloga sklepa Sveta Ministrstva za gospodarstvo sprejela 22. septembra 2011. Odbor za gospodarstvo pa je 27. septembra 2011 sprejel Sklep o podpori.

Za pristop Slovenije k sporazumu ACTA je bilo tudi odločilno, da je novembra 2010 večina držav članic podprla predlog sporazuma in pozvala k zaključku pogajanj.

V nadaljevanju postopka je bila v predlogu Sklepa o podpisu dodana dopolnitev v preambuli, da EU ne bo izvajala deljene pristojnosti na področju kazenskega prava v času podpisovanja in sklepanja sporazuma ACTA. Ta dopolnitev je bila sprejeta na seji Odbora za trgovinsko politiko 2. decembra 2011. Z odpravo pridržka ene države članice so bili izpolnjeni vsi pogoji, da bi sporazum podpisale EU in države članice. Prvotno je bilo predvideno, da bo o sklepu odločal Svet za zunanje zadeve 14. decembra 2011, vendar pa je sklep na koncu sprejel Svet EU za kmetijstvo 16. decembra 2011, in sicer pod točko A. Sprejemanje pod točko A pomeni, da z vsebino sklepa soglašajo vse države članice in da ni potrebe za razpravo. Po posvetovanju Komisije pod poljskim in kasneje

danskim predsedstvom je bil podan predlog, da tudi države članice podpišejo ta sporazum skupaj z EU, in sicer na ravni veleposlanikov, v tednu od 23. januarja 2012 dalje v Tokiu. Iz tega razloga je Vlada RS na predlog Ministrstva za gospodarstvo dne 18. januarja 2012 svoj sklep o podpisniku sporazuma spremenila in za podpis pooblastila veleposlanico Republike Slovenije na Japonskem Heleno Drnovšek Zorko. Na podlagi tega sklepa je Ministrstvo za zunanje zadeve pripravilo pooblastilo.

S podpisom sporazuma ACTA za Republiko Slovenijo ta mednarodna pogodba v Sloveniji ni bila uveljavljena, ampak je v skladu z Dunajsko konvencijo o pravu mednarodnih pogodb za Slovenijo nastala obveznost, da ne ravna v nasprotju s predmetom in namenom te pogodbe. Sicer pa je za uveljavitev sporazuma v RS potrebna ratifikacija. Nedvomno pa bo Slovenija pozorno spremljala razprave o tem sporazumu v Evropskem parlamentu in drugih državah članicah.

Sporazum ACTA ne omejuje dostopa do interneta, ne uvaja pregledov računalnikov in drugih aparatov na meji, ne uvaja postopka treh opominov in ne vsebuje obveznosti ISP po nadzoru ali filtriranju vsebine svojih uporabnikov. Takšnih določb v sporazumu ni.

Sporazum ACTA po ugotovitvah vlade na seji 15. marca 2012 vsebuje določbe, pri katerih so možni pomisleki glede varovanja zasebnosti, razkrivanja informacij in varstva osebnih podatkov ter njihove skladnosti z veljavnim pravnim redom v Sloveniji. Vlada čaka na konec razprave v Evropskem parlamentu in drugih institucijah EU. Če bodo spremembe uveljavljene na ravni Unije, bo ustrezno ukrepala tudi Slovenija, Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo pa je naložila, da ne predlaga začetka postopka za ratifikacijo sporazuma ACTA. Ratifikacija sporazuma je do takrat zamrznjena.

Vendar obstajajo tudi drugačna, povsem nasprotna mnenja.

V mesecih, ki so sledili, je potekala javna razprava o sporazumu ACTA, ki naj bi dala odgovore na vsa sporna vprašanja.

Po mnenju nekaterih sporazum ACTA prinaša amerikanizacijo varovanja pravic intelektualne lastnine na internetu. Tako predvideva, da smejo države sprejeti zakonodajo, po kateri je internetni ponudnik (ISP) dolžan imetniku avtorskih pravic razkriti identiteto domnevnega kršitelja. Državam podpisnicam pa med drugim nalaga tudi ureditev nacionalne zakonodaje, tako da bo prepovedovala posedovanje orodij, ki omogočajo razbitje zaščite pred kopiranjem ali nepooblaščenim predvajanjem.

Sporazum predvideva uvedbo patentov za programsko

opremo, pri čemer dopušča, da se države za takšno rešitev ne odločijo.

Sporazum je nesprejemljiv predvsem zato, ker predvideva, da bi se uporabnikom, ki na internetu kršijo avtorske pravice, onemogočila internetna povezava.

Evropski parlament je, kot rečeno, konec leta 2010 sprejel deklaracijo, v kateri je zahteval večjo transparentnost sporazuma. Poleg tega so evropski poslanci želeli pisno zagotovilo, da ponudniki dostopa do svetovnega spleta ne bodo odgovorni za podatke, ki se prenašajo po njihovem omrežju. Zahteve Evropskega parlamenta niso bile upoštevane. Evropska komisija je podlegla mednarodnemu sporazumu ACTA proti piratstvu in ga julija 2011 potrdila (Računalniške novice, 2011).

Sporazum ACTA še ni pravno zavezujoč. Da stopi v veljavo, ga mora najprej potrditi Evropski parlament in nato ratificirati vse države članice v svojih nacionalnih parlamentih. Sporazumu bo zato trda predla, kajti številne stranke v Evropskem parlamentu so že napovedale, da bodo glasovale proti, saj naj bi bil v navzkrižju z evropsko zakonodajo. Evropska komisija je v izjavi za javnost zapisala, da sporazum ACTA ne spreminja trenutne evropske zakonodaje, evropskim avtorjem pa omogoča boljšo zaščito tudi v državah zunaj Evropske unije (Računalniške novice, 2011).

Slovenija je 26. januarja 2012 daleč od medijskih žarometov v Tokiu skupaj z Veliko Britanijo, Avstrijo, Češko, Dansko, Finsko, Francijo, Bolgarijo, Madžarsko, Irsko, Italijo, Latvijo, Litvo, Luksemburgom, Malto, Poljsko, Portugalsko, Romunijo, Španijo in Švedsko podpisala kontroverzni, v tajnosti nastajajoči sporazum ACTA. Z njim se države podpisnice zavezujejo, da bodo v nacionalno zakonodajo uvedle ukrepe za učinkovitejše preganjanje kršitev intelektualne lastnine na vseh področjih, od internetnega piratiziranja glasbe, filmov in programske opreme do ponarejanja izdelkov.

Zaenkrat se lobisti korporativnega kapitalizma v dejavnostih, ki temeljijo na tradicionalni paradigmi avtorske pravice, veselijo zmage.

Čeprav ni moč trditi, da je univerzalni model podjetništva brez *copyrighta* mogoč, sta drakonska strategija zmagoslavnih lobijev in utopičnost njihovega videnja univerzalnega *copyrighta* zelo nevarni zaradi posledic, ki jih bomo kmalu občutili vsi kot bumerang v obliki pobega legitimnih uporabnikov interneta v nenadzorovane darknete, anonimnost in podtalno dejavnost, kar bodo lahko zlorabili tako kriminalci kot teroristi. O tem priča skupina Anonymous, ki se bori proti sporazumu ACTA.

Sporazum ACTA dodatno pogloblja strukturno krizo pravic, ki izvirajo iz avtorske ustvarjalnosti. Prevod besede "copyright" (avtorska pravica) je, kot rečeno, ponesrečen; gre pravzaprav za pravico imetnikov avtorske pravice do izdelave kopij avtorskopravno zaščitene ustvarjalnega in zadosti velikega dela. Avtorji so le izjemoma imetniki avtorske pravice; ko se ACTA potemtakem sklicuje na avtorsko pravico, menda v imenu zaščite avtorske pravice pravzaprav dodatno ščiti materialne interese vseh tistih, ki so si na raznorazne načine prilastili pravice avtorjev do njihovih ustvarjalnih del.

Ameriška zakona SOPA in PIPA iz leta 2012

Dne 16. januarja 2012 so svetovne tiskovne agencije poročale o dveh zakonskih predlogih Kongresa in Senata ZDA v zvezi z avtorsko pravico na internetu. To sta SOPA in PIPA. SOPA je akronim za Stop Online Piracy Act, PIPA pa za Protect Intellectual Property Act. Namen teh dveh zakonov naj bi bil preprečiti, da bi avtorsko pravico kršile tuje spletne strani, vendar bosta zakona dejansko škodila svobodi izražanja, ki je sicer na internetu zajamčena, in preprečila dostop do online informacij, ne le uporabnikom v ZDA, temveč povsod po svetu; škodila bosta tudi svobodnemu in odprtemu internetu, zastavljenega cilja pa ne bosta dosegla. Če bosta zakona uveljavljena, lastniki manj obsežnih spletnih strani ne bodo imeli dovolj sredstev, da se branijo. Velika medijska podjetja lahko zahtevajo zmanjšanje virov financiranja za tuje konkurente, tudi če avtorske pravice niso kršene. Strani teh konkurentov bodo na črni listi, kar pomeni, da se ne bodo prikazovale na glavnih iskalnikih. Lastniki blogov bodo odgovorni za vse, kar prikazujejo na svoji strani, tudi za komentarje obiskovalcev; internet bo postal mesto za lov na najmanjše kršitelje avtorske pravice. Zakona bosta ovirala inovacije in razvoj interneta. Nihče tudi ne bo dal dovoljenja za poskusno predvajanje pesmi na YouTube, npr. pri nabavi. Zagovorniki teh zakonov v ZDA pričakujejo, da bodo tudi druge države pripravljene sodelovati pri njihovem izvajanju.

SOPA in PIPA predstavljata osnovo za nadaljnje omejitve in represije v tej smeri. Barack Obama je že obvestil ameriško in svetovno javnost, da ni pripravljen podpisati teh zakonov.

Po protestih internetne skupnosti proti zakonoma SOPA in PIPA na čelu z Wikipedijo, ki je 18. januarja 2012 izklopila angleško različico enciklopedije, so tiskovne agencije poročale, da so ameriški zakonodajalci prestavili sprejemanje omenjenih zakonov zoper piratstvo. Za zakona SOPA in PIPA se zavzemata zlasti Hollywood in glasbena industrija. Zakona sta usmerjena predvsem proti spletnim stranem zunaj ZDA. Po teh zakonih bi imela ameriška vlada zakonsko osnovo za zaprtje spletnih strani, pa tudi celih domen, če bi se ugotovilo, da je na njih ena sama povezava na neko stran z ilegalno vsebino. To bi se npr. lahko zgodilo

časniku, če bi neki bralec v komentarju dodal povezavo do piratskega filma. Če ameriška stran ne bi mogla zapreti strani zunaj ZDA, bi iskala načine, da prepove poslovanje, povezano s to stranjo.

Internetna skupnost te zakone doživlja kot nezaslišano obliko cenzure.

Del tistih, ki so prepričani, da se je treba boriti proti piratstvu, ker predstavlja krajo, ocenjuje tovrstne zakonodaje v Franciji, Kanadi in Veliki Britaniji kot sprejemljive. Čeprav je obstoječi zakon ZDA (tj. Digital Millennium Copyright Act iz leta 1998) povozil čas, je vendarle večina mnenja, da SOPA in PIPA ne predstavljata niti sprejemljive niti izvedljive rešitve in da je treba sedanjo rigidno obliko omiliti v imenu kompromisa med sprejemljivo stopnjo zaščite avtorskih pravic z ene strani ter pravico do dostopa do informacij, pravico do zaščite zasebnosti in pravico do svobodnega izražanja z druge strani, ob upoštevanju dejstva, da vseh teh pravic na internetu ni mogoče zagotoviti.

Primer avstralskega zakona Copyright Amendment (Online Infringement) Bill (CA/OIB)

Dne 18. januarja 2012 so se pojavili črni transparenti na stotinah spletnih strani – od Googla do Tumburja. Na Wikipediji so obiskovalci zasledili sporočilo "Si predstavljate svet brez svobodnega znanja?"

Množično ljudsko gibanje po vsej Ameriki je od internetnih podjetij zahtevalo, da se uprejo zakonoma SOPA in PIPA, ki ju je predlagala ameriška vlada, od svojih izvoljenih predstavnikov pa je zahtevalo, da organizirajo peticije in protestne shode. Po podatkih Twitterja se je 2,4 milijona tvitov, odposlanih na ta dan, nanašalo na ta dva zakona. Zakona sta bila nedolgo zatem umaknjena.

Zakona SOPA in PIPA bi, kot rečeno, ameriški vladi omogočila, da z lahkoto pridobi sodni nalog, ki sili ponudnike internetnih storitev (angl. *Internet service providers* – ISP), da med drugim blokirajo tuje spletne strani, ki uporabnikom v ZDA omogočajo ali olajšajo piratstvo na internetu.

Zakon o zapiranju strani zaradi kršitve avtorske pravice (angl. *copyright*) na internetu (Copyright Amendment (Online Infringement) Bill – CA/OIB), ki je stopil v veljavo junija 2015 v Avstraliji, imetnikom avtorske pravice do vsebin, kot sta film in televizija, omogoča pridobitev odredbe Zveznega sodišča, ki sili ponudnike internetnih storitev (ISP), kot je Telstra (Telstra je vodilni avstralski ponudnik mobilnih telefonov, mobilnih naprav, domačih telefonov in širokopasovnega interneta.), da blokirajo tuje spletne strani, ki omogočajo piratstvo.

Ko je bil zakon, ki omogoča blokiranje strani na internetu, brez težav sprejet v avstralskem senatu, ni bilo blokirano delovanje nobene spletne strani; delovali sta tudi domači strani Google in Wikipedije.

Zakaj je bil protest proti zakonoma SOPA in PIPA v ZDA uspešen, omenjeni avstralski podobni zakon pa se je soočil le z rahlimi javnomnenjskimi pripombami novinarjev, z mrmranjem na družbenih omrežjih in z eno samo javno obravnavo?

Potencialni dejavniki pomanjkanja kohezivnega ukrepanja proti avstralskemu nepremišljenemu zakonu o blokiranju spletnih strani so najbrž naslednji: majhna avstralska populacija, dejstvo, da so najbolj vplivna podjetja na spletu v Avstraliji tuja, in molk domačih digitalnih podjetij. V Avstraliji ne obstaja kritična masa uporabnikov interneta, ki bi bila akcijsko sposobna. Ljudi, ki se zanimajo za digitalno politiko, je zelo malo. V ZDA obstaja več sto tisoč ljudi, ki lahko delujejo skupaj in delijo svojo energijo in sredstva. Uveljavljena kultura svobode izražanja v ZDA, ki izhaja iz zakonodaje o pravicah, pa predstavlja glavno razliko. Sprejetje zakonov SOPA in PIPA v ZDA bi neizogibno vplivalo na ves svet, medtem ko sprejetje avstralskega zakona nima niti približno tako širokega vpliva, saj ima tam večina ljudi v mislih še vedno tradicionalno ekonomijo, ne pa digitalne ekonomije.

Avtorska pravica v sporazumih o transpacifiškem partnerstvu (TPP) in čezatlantskem partnerstvu za trgovino in naložbe (TTIP)

Po slabih šestih letih tajnih pogajanj je bilo 6. oktobra 2015 v Atlanti po sporazumu o transpacifiškem partnerstvu (TPP, Trans-Pacific Partnership) ustanovljeno največje območje proste trgovine na svetu, ki vključuje dvanajst držav ob Tihem oceanu. Barack Obama je v svojem prvem mandatu razglasil premik težišča ameriške politike od Evrope in Bližnjega vzhoda k Aziji. Izjavil je, da sporazum TPP "odseva ameriške vrednote" in spodbuja vsestransko gospodarsko sodelovanje na območju. Sporazum je tudi gospodarski in finančni mehanizem, s katerim ZDA poskuša omejiti naraščajoči kitajski vpliv v Aziji in drugje v svetu.

TTP je, kot rečeno, protitež rastoči gospodarski moči Kitajske. "Ko več kot 95 odstotkov naših morebitnih kupcev živi zunaj naših meja, ne moremo dopustiti, da države, kot je Kitajska, pišejo pravila svetovnega gospodarstva," je dejal Obama (A. Č., 2015).

TPP je tudi model za sklenitev podobnega čezatlantskega partnerstva za trgovino in naložbe (TTIP, Transatlantic Trade and Investment Partnership), ki ga v tajnosti pripravljajo predstavniki ZDA in Evropske unije (Lipušček, 2015).

Hillary Clinton je bila že pred tremi leti skeptična do TPP. Sporazuma TPP in TTIP označuje kot pravno podlago za gospodarski NATO. Nazadnje pa je TPP vendarle ocenila kot "zlati standard" za tovrstna pogajanja.

Poleg dostopa do trga TPP vsebuje več določb, ki temeljijo na pravilih iz urugvajskega kroga sporazumov Svetovne trgovinske organizacije WTO. Mnoge od teh določb so postale del standardnega obrazca sporazumov ZDA o prosti trgovini.

Eno glavnih vprašanj v pogajanjih je vprašanje avtorske pravice. Združene države vztrajajo pri strogi zaščiti pravic na področju intelektualne lastnine (IPR). Cilji ZDA v sporazumih o prosti trgovini, uveljavljenih med letoma 2002 in 2007, so med drugim: (1) uporaba obstoječega varstva pravic intelektualne lastnine za digitalne medije in (2) pogajanja o trgovinskih sporazumih na področju pravic intelektualne lastnine, v katerih se "upoštevajo standarde zaščite, ki veljajo v ameriškem pravu."

Določbe presegajo raven varstva, predvidenega v sporazumu TRIPS. ZDA so tradicionalno za stroge določbe o avtorskih pravicah, pomembnih za dejavnosti, kot so založništvo, film in glasba, ki se nanašajo na pravice do intelektualne lastnine, in sicer predvsem na internetu. ZDA vztrajajo zlasti pri naslednjih določbah:

- avtorske pravice veljajo najmanj 70 let od smrti avtorja ali najmanj 50 let za dovoljeno objavo; za dela, ki jih ni mogoče pripisati določenemu avtorju, naj bi veljale 95 let;
- prepoved ukinitve ali zamenjave upravljanja digitalnih pravic;
- prepoved izmikanja avtorskopravno zaščitenemu delu;
- zagotavljanje omejene odgovornosti ponudnikov internetnih storitev (ISP) za kršitve avtorskih pravic.

Delničarji v ZDA imajo različna mnenja glede uveljavljanja avtorskih pravic in interneta, kar velja zlasti za ponudnike internetnih storitev in tradicionalne ponudnike vsebin. Ponudniki interneta si želijo zagotoviti bolj eksplicitno ravnotežje med pravicami ponudnikov vsebin in uporabnikov avtorskopravno zaščitenega gradiva. Ponudniki vsebin so za stroge določbe o odgovornosti ISP za učinkovito uveljavljanje avtorskih pravic. ZDA so menda predlagale dikcijo, ki ob presoji utemeljenosti posamezne omejitve avtorske pravice omejuje avtorske pravice skladno s tako imenovanim tristopenjskim testom: izjema (1) je v skladu z domačo zakonodajo o avtorskih pravicah; (2) ni v nasprotju z normalno uporabo dela in (3) ne posega v interese imetnikov pravic. Predlog tudi zavezuje vsako državo, da zagotovi takšne izjeme v svojih domačih zakonih o avtorskih pravicah.

ZDA favorizirajo kazenske sankcije za namerne kršitve blagovne znamke ter za ponarejanje in piratstvo avtorskih pravic na komercialni ravni, kar vključuje dejanja, ki ne vplivajo na finančne koristi, kot je izmenjava datotek. To tudi zahteva kazenske sankcije za uvoz blaga s ponarejenim označevanjem in pakiranjem, storjenim bodisi namerno ali ne, ki terja kazenske sankcije npr. za uporabo snemalnih naprav v kinih.

Avstralija, Nova Zelandija in Singapur so skušale zamenjati ameriško besedilo o kazenskem pregonu z besedilom iz trgovskega sporazuma za boj proti ponarejanju ACTA. Čeprav sta tako ACTA kot predlog ZDA za TPP, ki v veliki meri sledi določbam sporazuma o pravicah intelektualne lastnine med ZDA in Južno Korejo o prosti trgovini, zagotovila strožje kazenske ukrepe, kot je TRIPS, sporazum ACTA omogoča večjo prožnost od tiste, ki jo vsebuje predlog ZDA glede izvrševanja pravic intelektualne lastnine v posamezni državi (Fergusson, et al., 2015).

Transpacifiško partnerstvo vključuje ZDA in 11 drugih držav, ki pokrivajo 40 odstotkov svetovnega gospodarstva in 800 milijonov potrošnikov. Bitka med ljudmi, ki želijo prosto trgovino, in ljudmi, ki se bolj zavzemajo za protekcionizem, se je že začela.

Judy Woodruff je 7. oktobra 2015 imela intervju s Hillary Clinton (Woodruff, 2015) o TPP, kontroli orožja in Vladimirju Putinu.

Clintonova je zaskrbljena zaradi trgovskega sporazuma TPP in ga ne more podpreti glede na tisto, kar ve o njem. Že od samega začetka govori, da morajo ZDA imeti trgovinski sporazum, ki ustvarja kakovostna delovna mesta v ZDA, zagotavlja dvig plač in izboljšuje nacionalno varnost, vendar jo skrbi valutna manipulacija, ki ni del sporazuma, zaradi katere so ZDA izgubile delovna mesta v določenih državah.

Od TPP bodo imela več koristi farmacevtska podjetja kot bolniki in potrošniki.

Obstaja še veliko neodgovorjenih vprašanj. Včasih so sporazumi na papirju videti odlično. Ko je Obama postal predsednik, je podedoval trgovinski sporazum z Južno Korejo. Clintonova si je skupaj z drugimi člani kabineta močno prizadevala, da ZDA dobi čim bolj ugoden sporazum. Mislila je, da so uspeli, vendar pa je potem ugotovila, da ni rezultatov, ki so jih pričakovali v smislu dostopa do trga, več izvoza in več kakovostnih ameriških delovnih mest.

S podpisom TPP so se Združene države resnično odmaknile od Evrope. Sporazum TTIP med ZDA in EU, največjima gospodarskima blokoma na svetu, ki bi vzpostavil območje proste trgovine z več kot 800 milijoni ljudi, naj bi bil eden najpomembnejših in najvplivnejših trgovinskih sporazumov v 21. stoletju.

Pogajanja med EU in ZDA o TTIP so se začela julija 2013. Za pogajalsko mizo sedi Evropska komisija (EK), na strani ZDA pa je glavni pogajalec ameriški trgovinski predstavnik. EK se pogaja na podlagi smernic, ki jih je sprejel Svet Evrope, v katerem so zastopane vlade vseh držav članic. Vodilno vlogo ima Direktorat za trgovino EK. Sporazum bo obsegal tudi določbe o pravicah intelektualne lastnine. Pogajanja se izvajajo za zaprtimi vrati.

Javnost je o tem "ekonomskem Natu" zelo razdeljena. Čedalje pogostejši so očitki glede nepreglednih, tajnih pogajanj in načina urejanja sporov. V civilni družbi se vrstijo kritike o preveliki moči korporacij in tujih vlagateljev, zniževanju okoljskih standardov, varnosti hrane in siljenja Evropejcev k uporabi gensko spremenjenih organizmov.

Javno nasprotovanje sporazumu je najizrazitejše v Nemčiji, kjer je lani 1,2 milijona ljudi podpisalo peticijo Zaustavite TTIP, vse večje pa je tudi v Franciji ter celo v Španiji in Veliki Britaniji, ki sta tradicionalni atlanticistki. Podpora je nizka v Avstriji (39 %), Luksemburgu in Nemčiji (39 %). Najmočnejša podpora čezatlantskemu partnerstvu je na Nizozemskem (74 %), na Poljskem (73 %), Danskem in Irskem (v obeh državah je podpora 71 %) (Vidmajer, 2015). Ponuja se paradoksalen sklep, da je EK bolj naklonjena ZDA kot EU.

Učinke prostotrgovinskega sporazuma med EU in ZDA na slovensko gospodarstvo so analizirali Damijan, Kostevc in Redek (Damijan, et al., 2014) ter podali modelske simulacije potencialno možnih učinkov in tveganj za slovensko gospodarstvo, če se domača podjetja in članice EU ne bodo ustrezno zaščitili pred potencialnimi nevarnostmi, ki izhajajo iz sporazuma.

Ocenjene učinke sporazuma TTIP je treba jemati kot opozorilo na potencialne nevarnosti, ki se jim je mogoče izogniti, hkrati pa nas morajo ti učinki spomniti tudi na potencialne priložnosti, ki jih je mogoče izkoristiti.

Največje negativne učinke gre pričakovati v panogi motornih vozil. Nekoliko manj negativen naj bi bil učinek na kemično industrijo (farmacijo), nekoliko boljše učinke pa gre pričakovati v živilskopredelovalni panogi. Liberalizacija trgovine v okviru TTIP utegne povzročiti neto zmanjšanje števila zaposlenih v kmetijstvu ter v kemični, kovinski in avtomobilski industriji. Te negativne učinke bi delno kompenziralo povečanje zaposlenosti predvsem v lesni industriji, preostali predelovalni industriji ter v različnih storitvenih panogah.

Potencialno problematično bi utegnili biti področje poenotenja zaščite pravic intelektualne lastnine, in sicer predvsem zaščita pravic intelektualne lastnine na področju farmacije, a le če bi v Evropski uniji v celoti prevzeli

ameriški pravni red patentne zaščite, vendar je proizvodnja generičnih izdelkov v ZDA urejena drugače kot v Evropi. V Evropi se generiki lahko začnejo pojavljati na trgu po petih letih od pojava originala, v ZDA pa je ponekod zaščita doživljenjska.

Na tem področju bi poenotenje regulacije utegnilo prinesiti podaljšanje patentne zaščite za originalna zdravila oziroma celo trajno patentno zaščito (angl. *evergreening*) za nekatera zdravila. V interesu slovenskega gospodarstva z dvema razmeroma velikima in izrazito izvozno usmerjenima farmacevtskima družbama (Lek in Krka), ki sta v osnovi proizvajalca generičnih zdravil, je, da se patentna zaščita za originalna zdravila ne podaljšuje preko sedanjih okvirov, določenih z multilateralnimi pogajanjmi v okviru WTO. To bi lahko pomenilo onemogočanje razvoja domačih proizvajalcev generičnih zdravil, imelo bi negativen vpliv na izvoz in zaposlenost, po drugi strani pa bi prineslo tudi trajno višje cene zdravil za domače potrošnike.

Potencialno tveganje se nanaša predvsem na "*mehanizem reševanja sporov med državo in investitorjem*" (angl. *investor-state dispute settlement, ISDS*). ISDS namreč predvideva, da se v primeru spora med tujim investitorjem in državo pristojnost za razreševanje sporov prenese z nacionalnih sodišč na *ad hoc* mednarodne arbitraže.

Tveganja, ki izhajajo iz mehanizma ISDS, niso povsem zanemarljiva, vendar pa pogajalska izhodišča EU vsebujejo jasno dikcijo, da bodo vlade članic EU ohranile pravico do regulacije v interesu javnosti. Ne glede na to konflikta interesov arbitrov in njihove pristranskosti ni mogoče nikoli z gotovostjo izločiti, ISDS pa je treba umakniti iz pogajanj o TTIP in reševanje morebitnih sporov ohraniti v pristojnosti obstoječih domačih pravosodnih mehanizmov suverenih držav članic EU in skupnega Evropskega sodišča.

Slovenska vlada obljublja, da bo ščitila potencialno ogrožene panoge.

Nekateri Slovenijo že vnaprej vidijo kot poraženko (Mekina, 2015).

Ustanovljena je bila mednarodna skupina izvajalcev, glasbenikov, oblikovalcev, vizualnih umetnikov, režiserjev in mislecev Artists against TTIP za dvigovanje ozaveščenosti o grožnjah, ki jih predstavlja TTIP. Vpliv te skupine se krepi.

Deklarativni cilj TTIP je zmanjšati ovire v trgovini med EU in ZDA, v bistvu pa vodi k prenosu moči od demokratično izvoljenih vlad na velike korporacije s škodljivimi posledicami za javno zdravje, okolje, zagotavljanje javnih storitev, finančno uredbo, standarde dela in socialno varstvo. Ocenjujejo tudi, da bo TTIP povzročil izgubo 1 milijona delovnih mest.

Umetniki sodelujejo s skupinama Global Justice Now ter War on Want. Korporativna sodišča jemljejo revnim in dajejo bogatim. TTIP izrazito pospešuje takšne prerazporeditve in predstavlja "revolucijo" proti mednarodnemu pravu.

Od 22. do 26. februarja 2016 je potekal 12. krog pogajanj za TTIP.

V časniku Delo z dne 21. 2. 2015 je bil nastajajoči prostotrgovinski sporazum med EU in ZDA postavljen pod drobnogled ostre kritike (Uredništvo Dela, 2015).

MISCELLANEA

Avtorska pravica in naloge knjižnic

Zakon o avtorski pravici je, kot rečeno, zakon o specifičnem področju, ki ni namenjen knjižnicam, vendar pa ima neposreden učinek predvsem na izvajanje nalog knjižnic.

Zakon o intelektualni lastnini oziroma zakon o avtorski pravici ureja pravice ustvarjalcev in družb ter organizacij, ki jih predstavljajo, do nadomestil (ekonomske pravice) in priznanj (moralne pravice) na način, ki vključuje knjižnice kot imetnike virov intelektualne lastnine. Mnoge zakonodaje o avtorski pravici vsebujejo tudi izvzemajoče klavzule o poštenu uporabi intelektualne lastnine za osebne namene (angl. *fair use*), o uporabi v izobraževanju, v knjižnicah in arhivih.

Po Direktivi Sveta 92/100/EGS o pravici dajanja v najem in pravici posojanja ter o določenih pravicah, sorodnih avtorski, na področju intelektualne lastnine iz leta 1992, predlogu EK o uskladitvi določenih vidikov avtorske pravice in sorodnih pravic iz leta 1997, manifestu o splošnih knjižnicah *IFLA/UNESCO Public Library Manifesto* iz leta 1994, Iflini deklaraciji o knjižnicah in intelektualni svobodi (*IFLA Statement on Libraries and Intellectual Freedom*) iz leta 1999 morajo biti knjižnice prepoznane kot organizacije, ki izvajajo javno službo za zagotavljanje prostega dostopa in uporabe informacij, financirano iz javnih skladov.

Avtorska pravica in prost dostop do informacij v tiskani in digitalni obliki

Prost dostop do informacij tako v tiskani kot digitalni obliki predstavlja eno izmed naših državljskih pravic, ki naj bi bila zagotovljena tudi s pozitivno zakonodajo, začeniši z ustavo države. Pravico do prostega dostopa in uporabe informacij predvsem v tiskani obliki naj bi zagotavljale knjižnice.

Leta 2002 v Budimpešti je bil v dokumentu Budapest Open Access Initiative, ki se zavzema za odprti dostop, sprejet izraz "odprti dostop".

Avtorska pravica in odprti dostop

Knjiga *Open Access* Petra Suberja (Suber, 2012) je del zbirke MIT Essential Knowledge, v kateri so kratke, zgoščeno napisane knjige o tem, kaj je obvezno treba vedeti o različnih področjih. Posamezna knjiga naj bi predstavljala jedrat izvedenski pregled določene teme z naslednjih področij: kultura, zgodovina, znanost in tehnika. Zdaj, v informacijski dobi, so na razpolago številna mnenja, razlage in površni opisi, znatno težje pa je priti do razumevanja načel in temeljitejšega znanja, potrebnega za sprejemanje poglobljenih stališč in odločitev. Zbirka predstavlja organizacijsko dobro urejene žepne, broširane knjige z lepo likovno podobo, ki vsebujejo verodostojno gradivo o aktualnih temah v obliki, primerni tudi za nestrokovnjake. Knjige ne predstavljajo skrajšanih različic visokostrokovnih besedil, temveč sintezo znanja o najnovejših pomembnih temah za najširše občinstvo s potrebo po informiranem ravnanju v današnjem zapletenem svetu. Knjiga *Open Access* Petra Suberja tako predstavlja originalno sintezo številnih relevantnih virov, ki jih navaja v opombah, porazdeljenih po poglavjih in delih poglavij, iz katerih si je, kot pravi, potrebne podatke in informacije preprosto izposodil.

Suber (2012) pokaže, kaj odprti dostop (v nadaljevanju OD) je in kaj ni ter kakšne so koristi OD za avtorje, bralce in uporabnike rezultatov raziskav. Poleg tega prikaže ekonomiko OD, načine izogibanja avtorskoprnim problemom, razvoj OD od prakse stranskega pomena do prevladujočega informacijskega pristopa in domnevno prihodnost OD. Internet je širokemu občinstvu omogočil uporabo del navidezno brez stroškov. Prednosti teh revolucionarnih priložnosti lahko uporabljamo, če so naša dela digitalna, online, z brezplačnim OD ter prosta avtorskoprnih in licenčnih omejitev. OD omogoča predvsem dejstvo, da znanstveniki pišemo predvsem zaradi odziva, in ne zaradi denarja, avtorskoprnno pa je za objavo potrebna privolitev imetnikov avtorskih pravic. Povsem pa je razumljivo, da se z OD ne morejo strinjati številni avtorji, glasbeniki, filmski in drugi ustvarjalci, ki so eksistenčno odvisni od tantiem in drugih avtorskih pravic do svojih del.

OD je dostop brez ovir do online del in drugih virov. Literatura z OD je digitalna, online, brezplačna (angl. *gratis open access*) in brez avtorskoprnih in licenčnih omejitev (angl. *libre open access*).

OD tipa *gratis* je brezplačen, toda lahko je avtorskoprnno in licenčno zaščiten.

OD tipa *libre* je brezplačen in povsem brez ali vsaj brez določenih avtorskoprnih in licenčnih omejitev.

Licenca je izjava imetnika avtorske pravice, ki uporabnikom pove, kaj lahko počnejo z avtorskoprnno zaščitenim

delom. *Odprte* licence, npr. licence *Creative Commons*, dovoljujejo različne stopnje OD tipa *libre*. Če odprte licence ni, so vse avtorske pravice nad delom pridržane (angl. *all-rights-reserved copyright*), uporabniki ne smejo presegati *poštene uporabe* (angl. *fair use*) ali določenega lokalnega ekvivalenta le-te, OD pa je večini tipa *gratis*.

Zlati OD (angl. *gold open access*) je OD do revij ne glede na njihov poslovni model.

Zeleni OD (angl. *green open access*) je OD do repozitorijev.

Repozitorij je baza podatkov s polnimi besedili del z OD. Repozitoriji ne izvajajo recenzij, lahko pa gostijo tudi članke, ki so bili recenzirani drugje. Pogosto gostijo nerecenzirane predhodne natise, elektronske teze in disertacije, knjige ali poglavja v knjigah, nabore podatkov in digitalizirana tiskana dela. Institucionalni repozitoriji gostijo rezultate raziskovalnega dela institucij, področni oz. osrednji repozitoriji pa gostijo rezultate raziskovalnega dela na določenem znanstvenem področju.

Samoarhiviranje je shranjevanje del v repozitorijih z OD z namenom zagotavljanja OD.

Pri razlaganju ekonomike OD Suber (2012) izhaja iz rezultatov raziskave ekonomskega učinka politike OD iz leta 2006. Naložbe v raziskave in razvoj so, kot vemo, zelo donosne in k temu prispeva še OD, in sicer v primeru gospodarstva Združenega kraljestva 1,7 milijarde ameriških dolarjev na leto in 16 milijard na leto v primeru gospodarstva ZDA. V Avstraliji so izračunali, da so koristi od OD za raziskave v javnem sektorju 51-krat večje od stroškov. Največje možnosti za politiko spodbujanja dostopa zagotavljata *zeleni* in *zlati* OD. Oba imata pozitivno potencialno visoko razmerje med koristmi in stroški (angl. *benefit-cost ratio*, BCR). Infrastruktura za *zeleni* OD je v glavnem zgrajena in je stroškovno učinkovita, saj objavljanje v repozitorijih avtorjev nič ne stane. Kar 89 % raziskovalcev meni, da je *zlati* OD za njihova področja zelo koristen. Revije imajo različne poslovne modele. Kar 70 % revij z OD avtorjem ne zaračunava objav, 75 % revij s plačljivim dostopom pa avtorjem zaračunava objave člankov. Plačilo za avtorje večini krijejo sponzorji in le redko avtorji sami iz lastnega žepa. Obstajajo popolne in hibridne revije z OD. Revije s polnim dostopom zagotavljajo dostop do vseh vrst prispevkov, hibridne pa samo do nekaterih vrst in samo za določen čas, npr. eno leto.

V zvezi z vprašanjem, ali *zeleni* OD povzroča kakršno koli škodo revijam s plačljivim dostopom zaradi odpovedi naročnine, Suber (2012) navaja deset ugotovitev:

1. Nihče še ne ve, kako politika *zelenega* OD vpliva na naročanje revij.

2. Najbolj relevanten dokaz, da *zeleni* OD ne povzroča preklica naročnine, prihaja s področja fizike, ki ima najdaljšo zgodovino *zelenega* OD (od leta 1991) in s tem najvišjo raven merodajnosti – *zeleni* OD ne povzroča preklica naročnine na revije.
3. O drugih področjih vemo manj kot o področju fizike. Založniki poudarjajo, da *zeleni* OD zmanjšuje prenos (angl. *download*), vendar ne povečuje števila preklicev naročnin.
4. Obstajajo dokazi, da *zeleni* OD zmanjšuje prenos s spletnih strani založnikov.
5. Večina založnikov prostovoljno dovoljuje *zeleni* OD.
6. *Zeleni* OD podpira vsaj štiri knjižnične spodbude za ohranjanje naročnin na revije s plačljivim dostopom; to so:
  - embargo na *zeleni* OD za določen čas od objave v reviji s plačljivim dostopom;
  - uporaba zadnje verzije recenziranega avtorskega rokopisa, ne pa objavljene verzije; knjižnice si prizadevajo zagotoviti dostop do izdaj v več izvodih in bodo še naprej naročale revije s plačljivim dostopom, da tako zaščitijo izdajatelje;
  - uporaba OD samo za raziskovalne članke, ne pa za številne vrste vsebin, ki se objavljajo v znanstvenih revijah, kot so pisma uredništvu, uvodniki, predstavitve knjig, naznanila, novosti, informacije o konferencah itd.; knjižnice si prizadevajo zagotoviti dostop do omenjenih vrst vsebin in se bodo še naprej naročale na revije s plačljivim dostopom;
  - uporaba OD samo za članke, napisane na osnovi rezultatov raziskav, ki jih financirajo pooblašene agencije; knjižnice si bodo prizadevale zagotoviti dostop do vseh vrst raziskovalnih člankov v revijah s plačljivim dostopom in se bodo še naprej naročale na te revije.
7. Nekatere študije se nanašajo na vprašanje, ali rast arhiviranja z OD vpliva na odpovedovanje revij. Knjižnice dajo prednost brezplačnim vsebinam, ne pa plačljivim vsebinam in kratkim ali daljšim embargom. To izdajatelji tolmačijo na način, da rast arhiviranja z OD povzroča preklic naročnin na plačljive revije.
8. OD lahko vpliva na rast prošenj in naročil.
9. Nekatere založnike je strah, da *zeleni* OD vpliva na pritisk v smeri zamenjave zlatega OD. Nekateri založniki pa se bojijo ne samo, da *zeleni* OD vpliva na odpovedovanje revij s plačljivim dostopom, temveč tudi na povečevanje pritiska, da bi se zamenjalo zlato OD ne glede na poslovni model. Nekateri zagovorniki OD upajo na takšen izid. Zaznati je torej dvojni strah: strah zaradi odpovedovanja plačljivega dostopa ne glede na relevantne dokaze v točkah od 1 do 8 in strah, da se bo zlato OD zamenjevalo z zelenim OD ne glede na relevantne dokaze o ekonomiki OD.
10. Politika zelenega OD je upravičena, čeprav prinaša tveganje za revije s plačljivim dostopom; ni utemeljenih

razlogov, zaradi katerih bi dali prednost skrbi za revije s plačljivim dostopom pred razvojem znanstvenih raziskav.

Namen OD je odpraviti prepreke, ki ovirajo dostop, ne pa ekoloških filtrov kakovosti. Primer filtra kakovosti je sistem recenzij, glavna ovira za OD pa so avtorske pravice. OD je vrsta dostopa, ne pa uredniške politike. OD lahko dosežemo brez spremembe sistema recenzij, prav tako sistem recenzij lahko spreminjamo brez uvajanja OD. Vendar pa revije z *odprtim sistemom recenzij* rokopise člankov dajo v predhodno javno presojo za odločanje o sprejemu za formalno objavo in v tem primeru je OD predpogoj za *odprti sistem recenzij*, OD pa, kot rečeno, ne potrebuje *odprtega sistema recenzij*.

Zunaj sistema recenzij in sistema avtorskopravne zaščite so izmenjava predhodnih natisov, blogi, wiki, baze podatkov, debatni forumi in družbena omrežja.

Sistem avtorskopravne zaščite naj ne bi veljal tudi za diplomska dela in disertacije. Pri knjigah je drugače, saj avtorji pričakujejo zaslužek od objave. Čeprav je lažje uresničiti OD za knjige kot za članke v revijah, naj bi bil OD odvisen od privolitve avtorja. Avtorji znanstvenih knjig so večinoma za OD, kajti prihodki od njihovih materialnih pravic so tako ali tako majhni ali pa jih sploh ni. OD celo povečuje licenčnine. Neto prodaja izdaj s polnim besedilom z OD je večja od prodaje tiskanih knjig s plačljivim dostopom. Zadnji primer se tiče predvsem založnikov. Model natisa na zahtevo (angl. *print on demand*) reši problem, saj tiskano obliko zahtevamo po potrebi. Neka raziskava je pokazala, da izdaje z OD povečujejo tudi prodajo istega tiskanega dela s plačljivim dostopom.

Glede razmerja med *gratis* online knjigami z OD in tiskanimi knjigami s plačljivim dostopom v univerzitetnih knjižnicah v ZDA je bilo prelomno leto 2006. Od tedaj je v knjižnicah dostopnih več *gratis* online knjig z OD kot tiskanih knjig s plačljivim dostopom.

OD se mora nanašati tudi na stroje, saj brez računalnikov ne moremo dostopati do informacij v elektronski obliki bodisi offline bodisi online, kajti te informacije so izključno strojno berljive. Ni pa problem obstoječa obilica digitalnih informacij sama po sebi, temveč je ključnega pomena razvoj orodij za filtriranje kakovosti (Shirky, 2008). Digitalne informacije s plačljivim dostopom so povezane s še dodatnimi problemi, ki jih povzročajo plačilo za dostop, gesla kot ovire, avtorskopravne omejitve in programska oprema za zaklepanje. Vendar je treba razlikovati dovoljenje za OD od drugih avtorskih pravic, saj avtorji lahko na založnike prenesemo vsa pooblastila razen pooblastila za OD – in to po navadi počnemo.

Avtorska pravica in cenzura

Avtorska pravica in cenzura sta podobna pravna instituta, ki nekaj bodisi prepovedujeta bodisi omejujeta. Avtorska pravica načeloma prepoveduje izdelavo novih izvodov (kopij) izvirnika razen imetniku/nosilcu avtorske pravice oz. omejuje uporabo avtorskopravno zaščitenega gradiva. Cenzura, ki je lahko preventivna in pomeni prepoved objavljanja, ali kazenska, ki predvideva kazen za objavljanje prepovedanih vsebin in uporabo že objavljenega gradiva ter privzeto vključuje tudi prepoved izdelave novih izvodov.

Največje zgodovinske posledice je imela zagotovo cenzura Biblije, ki jo je uvedla papeška krščanska cerkev.

Biblija je najbolj tiskana, prevajana in brana knjiga v zgodovini človeštva. Leta 1804 je bila ustanovljena Britanska biblična družba (British Biblical Society), leta 1816 pa Ameriška biblična družba (American Biblical Society). Za krščansko cerkev naj bi bila ta knjiga sveta, vendar je bil leta 1229 v Toulousu sprejet dekret o ustanovitvi inkvizicijskega sodišča, med drugim zoper tiste, ki Biblijo berejo v narodnem jeziku. Papeška oblast je preganjala valdenžane, ker so se sklicevali na Biblijo in dele Biblije prevedli v narodni jezik. Po odloku cerkvenega koncila v Konstanci (1414–1418) so izkopalili kosti Johna Wycliffa (ca. 1320–1384), prevajalca Biblije v angleški jezik in predhodnika reformacije, ter jih naknadno sežgali na grmadi. Koncil je obsodil in sežgal tudi Jana Husa (1371–1415), češkega zgodnjega reformatorja, zaradi sklicevanja na Biblijo. Leta 1999 je papež Janez Pavel II. razglasil, da obžaluje njegovo nasilno smrt in ga priznal kot cerkvenega reformatorja.

Martin Luther (1483–1546) je pri pregledu knjig v univerzitetni knjižnici v Erfurtu odkril Biblijo v latinščini. Pred tem ni vedel, da ta knjiga obstaja, saj so se na mašah brali le posamezni deli evangelijev in poslanic. Takrat je prvič videl Biblijo v celoti. En izvod Biblije, ki je bil z verigami priklenjen na steno, je našel tudi v samostanu in jo je tam pogosto bral. Z razglasitvijo svetih spisov Biblije za vir in vrhovno merilo krščanstva je še kot strog rimski katolik postavil bistveno načelo reformacije.

Cenzuro izvajajo tudi splošne knjižnice kot nekakšni redarji. Za to je dober primer ameriški film "Vrnitev v mesto Peyton" iz leta 1961. Prebivalci puritanskih nazorov, ki prevladujejo v mestecu, si prizadevajo preprečiti, da bi mestna knjižnica nabavila knjigo neke njihove prebivalke, ki ima drugačna moralna stališča.

Avtorska pravica in pravica dajanja v najem in posojanja

Sestavni del avtorskopravne zaščite sta tudi pravici dajanja v najem in posojanja. Gre za prenosljivi pravici, ki se lahko npr. vneseta v pogodbe o proizvodnji filmov, vendar pa avtorji in izvajalci zadržijo svojo pravico do materialnega nadomestila, ki je neodtujljiva in se ji ne morejo odreči. Izključno pravico do omejevanja, dajanja pooblastila oziroma prepovedi dajanja v najem in posojanja naj bi imeli naslednji nosilci pravic: avtorji glede izvirnika in izvodov (kopij) svojih del (z izjemo zgradb in uporabne umetnosti); izvajalci glede materializacije (angl. *fixation*) svojih izvajanj; proizvajalci zvočnih posnetkov glede tovrstnih posnetkov; in proizvajalci prve materializacije filma v odnosu do izvirnika in kopij njihovih filmov. Ta spisec se ne bi smel razširiti na druge kategorije nosilcev. Sorodne pravice so: pravica do materializacije, ki je osebna pravica, ter pravica do reprodukcije in pravica do distribucije, ki sta prenosljivi. Te se lahko dodelijo in so koncesijske.

Mednarodnih listin ali konvencij v zvezi s pravico posojanja ni in v mnogih državah ta pravica ni urejena.

Direktiva Sveta 92/100/EGS o pravici dajanja v najem in posojanja ter o določenih pravicah, sorodnih avtorski, na področju intelektualne lastnine z dne 19. novembra 1992 je temeljila na odredbah o notranjem trgu iz Rimske listine in je zagotovila minimalne standarde zaščite naštetih pravic izvajalcev, producentov fonogramov in filmov ter radijskih in televizijskih organizacij. Ta direktiva je bila razveljavljena z istoimensko direktivo Evropskega sveta in Parlamenta z dne 12. decembra 2006.

Stališče Ifle (CLM, 2005) do pravice posojanja je podano v dokumentu z naslovom *The IFLA Position on Public Lending Right*. Potreba po znanju naj bi bila nedvomna prioriteta družbe in knjižnice imajo ključno vlogo tudi v tem, da primerno ravnajo zoper zakonske in moralne pravice nosilcev avtorske pravice. Zato naj bi politiko knjižnic skupaj oblikovali knjižničarji in nosilci avtorskih pravic.

V strogem smislu je pravica javnega posojanja avtorska pravica. Imetnik avtorske pravice ima namreč pravico dovoliti ali prepovedati javno posojanje zaščitenih del. Po drugem konceptu je pravica javnega posojanja pravica avtorja, ki ni nujno imetnik avtorske pravice, do denarnega nadomestila. Ta koncept je uporabil IZUM pri razvoju aplikacije knjižničnega nadomestila. Nadomestilo v tem primeru ni tantiema, ki sicer pripada imetniku avtorske pravice. Pravica javnega posojanja se nanaša le na fizične oblike gradiva, ne velja pa za črpanje in uporabo podatkov iz računalniških baz podatkov.

Avtorska pravica in zaščita zasebnosti

Pomembna komponenta zaščite zasebnosti je tudi zaščita osebnih podatkov. Gre za zaščito posameznika pri obdelavi osebnih podatkov in prostem pretoku le-teh.

Obdelava osebnih podatkov je prepovedana, razen če so izpolnjeni pogoji transparentnosti (Posameznik ima pravico do informiranosti o obdelavi njegovih osebnih podatkov.), legitimnega namena (Osebnih podatki se lahko obdelujejo le za legitimne namene in se ne smejo obdelovati na način, ki ni kompatibilen s temi nameni.) in skladnosti (Osebnih podatki se lahko obdelujejo samo, če je to skladno z zakonodajo in relevantno ter ne pomeni prekoračitve namenov, zaradi katerih se osebni podatki zbirajo in/ali obdelujejo.).

Pravica do zasebnosti je najbolj razvito področje prava v Evropski uniji, od Evropske konvencije o človekovih pravicah do Evropskega sodišča za človekove pravice.

Avtorska pravica in kulturna dediščina

Avtorsko pravico in kulturno dediščino, ki, kot vemo, zajema dela, povečini zaščiteni z avtorsko pravico, sta povezala predvsem digitalizacija in internet, ki sta olajšala dostop do kulturne dediščine in omogočila njeno zaščito kot nobena druga tehnologija kadar koli prej. Avtorji knjige *Copyright And Cultural Heritage* (Derclaye ur., 2010) so na podlagi analize in ugotovljene stopnje, do katere veljavni zakoni o avtorski pravici v Evropi in širše preprečujejo ali pomagajo pri izgradnji centraliziranega online repozitorija kulturne dediščine, prišli do ugotovitve, da je izpolnitev sanj o online aleksandrijski knjižnici danes mogoča, in to zahvaljujoč sodobni tehnologiji digitalizacije in interneta.

Na konferenci Ifle leta 2007 so obravnavali tudi tradicionalno znanje, kulturo in folkloro. Razpravljali so o tem, kaj tradicionalno znanje, kultura in folkloro predstavljajo, kdo si jih lasti, kakšna vrsta zaščite intelektualne lastnine je primerna zanje in kaj pomenijo za knjižnice. Organizacija WIPO je pri reševanju teh vprašanj dokaj počasna. Mattias Ahren (Saami Council, Norveška), pripadnik ljudstva Sami, bolj znanega kot Laponci, zastopa pravice avtohtonega prebivalstva in se bori za zaščito in ohranitev njihove kulturne dediščine. Ne strinja se s knjižnicami, ki bi želele njihovo kulturno dediščino proglasiti za javno dobro. Za ohranitev dediščine in njihovega načina življenja je nujna določena distanca do drugih kultur. Lorie Roy s Teksaske univerze (University of Texas) v Austinu, ZDA, opisuje poseben vidik ohranjanja kulturne dediščine ameriških staroselcev na osnovi primera, ko so priseljenci pobili skupino Indijancev, jim pokradli oblačila in predmete, ki so jih kasneje odkrili v različnih muzejih po svetu. Navaja primer muzeja, ki je predmete vrnil prvotnim imetnikom (Seljak, 2007).

Avtorska pravica in poklicna etika knjižničarjev

Poklicna etika organizirane skupnosti knjižničarjev naj bi poleg odnosa do povezanosti avtorske pravice z nalogami knjižnic, s pravico prostega dostopa do informacij v tiskani in digitalni obliki, cenzuro, pravico dajanja v najem in posojanja, zaščito zasebnosti in kulturno dediščino, ki so na kratko orisani, vključevala tudi odnos do javnega in tajnega v knjižničarski stroki ter do zaščite in tajnosti osebnih podatkov, ob upoštevanju etičnih norm širše družbene skupnosti.

Digitalne knjižnice in avtorska pravica

Zakonodajni postopki in politika lahko spodbujajo ali ovirajo razvoj digitalnih knjižnic (Saračević, 1999). Na njihov razvoj vplivajo predvsem:

- zaščita avtorskih pravic (Nekaj gradiva v digitalnih knjižnicah je javnega in ga ni treba posebej varovati, veliko drugega gradiva pa je avtorskopravno zaščitena in ga je treba ustrezno obravnavati. Veliko držav še ni rešilo cele vrste vprašanj avtorskih pravic za digitalna dela niti na nacionalni ravni, kaj šele na mednarodni. To seveda močno vpliva na način delovanja digitalnih knjižnic, način zagotavljanja dostopa in način sodelovanja.);
- varnost baz podatkov (Zaščita baz podatkov pred piratstvom, nepooblaščenim spreminjanjem in uporabo je vse večji mednarodni problem. To vključuje tudi zaščito knjižničnih baz podatkov. Skupaj s celim nizom drugih institucij, ki imajo enak problem, si veliko digitalnih knjižnic prizadeva najti načine, kako bi zaščitile svoje baze podatkov pred nepooblaščenim dostopom in izkoriščanjem.) in
- intelektualna svoboda (Nanaša se na osnovno pravico uporabnikov knjižnic do branja, iskanja informacij in dostopa do njih ter do svobode govora. Ta vprašanja so aktualna že zelo dolgo časa, zdaj pa se neprestano pojavljajo nekateri novi vidiki, kot so npr. poskusi, da bi z zakonodajo uredili in filtrirali dostop do interneta, kar bi utegnilo imeti neposreden vpliv na dostop do digitalnih knjižnic.).

Digitalna ločnica povzroča vse globlji prepad med tistimi, ki imajo dostop do digitalnih knjižnic, in tistimi, ki ga nimajo. Dostop do digitalnih knjižnic bi moral biti pravičen za vse.

Tehnološki ukrepi za varovanje avtorskih del: generatorji "digitalne sence"

Direktiva o avtorski pravici v informacijski družbi (European Union Copyright Directive, EUCD) uporablja izraz "tehnološki" (angl. *technological*) ukrepi, slovenski

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP) pa uporablja izraz "tehnični" ukrepi.

Tehnološke ukrepe delimo na:

- tehnološke ukrepe za nadzor nad dostopom do del,
- tehnološke ukrepe za nadzor nad uporabo del, vključno s sistemi za upravljanje in preprečevanje kopiranja,
- tehnologije, ki ščitijo celovitost dela,
- tehnološke ukrepe za merjenje dostopa ali uporabe informacij (Schlachter, 1997; Dusollier, 1999; de Werra, 2002; Koelman in Helberger, 2000; Bogataj Jančič, 2008a; 2008b).

Različne vrste ukrepov se pogosto prekrivajo.

Za zagotovitev zaščite avtorske in sorodnih pravic v digitalnem okolju je treba uzakoniti varstvo tehnoloških ukrepov za nadzor dostopa in uporabe zaščenega avtorskega dela, vendar so tehnološki ukrepi nesprejemljivi, če ščitijo načine uporabe, ki jih avtorsko pravo zaradi neprilagodljivosti ne varuje, in tako dodatno utrjujejo monopolni položaj imetnikov avtorske pravice v škodo splošnih družbenih interesov.

K pojavom z etičnimi implikacijami, ki jih vključuje ambientalna inteligenca (AmI) (Doridot, et al., 2013), sodi tudi etični vidik naše digitalne sence, ki je del ambientalne vsebine digitalnega okolja (ali kiberprostora) (IDC, 2008).

Ocenjujejo, da je v letu 2007 digitalno vesolje vsebovalo 281 milijard GB, kar je 45 GB po osebi na Zemlji. Slabo polovico ustvarjamo posamezniki kot subjekti s svojimi digitalnimi aktivnostmi, dobra polovica pa predstavlja digitalno senco; pri njenem nastajanju smo razmeroma pasivni. Digitalno senco, imenovano tudi "ambientalna" vsebina (angl. *ambient content*), predstavljajo naše informacije in informacije o nas samih v kiberprostoru, npr. posnetki nadzorovalnih kamer (v Združenem kraljestvu so ugotovili, da samo nadzorne kamere naredijo v povprečju okrog 300 posnetkov dnevno po osebi), zgodovina iskanja po svetovnem spletu, poštni sezname, zapisi v bančništvu, zavarovalništvu, trgovini na drobno, letalstvu in drugem prometu, telefoniji, bazah podatkov v zdravstvu itd.

Digitalna senca ni nujno nekaj slabega, saj omogoča, da nam Amazon priporoči nove knjige, pove drugim, da nam lahko zaupajo pri transakcijah e-nakupa, pomaga, da nas najdejo sorodniki, s katerimi smo zdavnaj izgubili stik itd. Vendar ima tudi temne strani v obliki različnih zlorab (npr. zlorabe kreditnih kartic) in predvsem ogrožanja zasebnosti.

V digitalnem okolju sodobne družbe, ki jo zaznamujeta predvsem AmI in internet, je treba na novo konceptualizirati tudi vprašanje zasebnosti. Pri tem je treba upoštevati

naslednja dejstva:

- Nove oblike nadzora in neimenovanosti objektivno zmanjšujejo možnosti izvajanja pravice do zasebnosti.
- Individualni psihološki motiv za rekompensacijo in publiciteto je močnejši od motiva za zaščito zasebnosti. Hoteli bi biti selektivno znani po dobrem (Kaj pa je dobro?), hkrati pa naj bi nas pravica do zasebnosti ščitila, da se ne bi javno izvedele slabe (Kaj pa so slabe?) strani naše identitete.
- Zainteresiranost za zaščito zasebnosti je odvisna od družbenega statusa posameznika, običajni ljudje so v manjši meri zainteresirani za tovrstno zaščito kot npr. visoki pripadniki politične elite. Poleg zainteresiranosti posameznika za zaščito zasebnosti dela podatkov, ki zmanjšujejo njegovo socialno konkurenčnost, obstaja tudi močna potreba po publiciteti in slavi.

AmI je sestavni del transnacionalne kulture; njen nastanek olajšujejo transkulturni kontakti kot del procesa globalizacije.

Na področju medicine morajo raziskovalci poskrbeti za to, da raziskavo predhodno odobri posebna komisija za etična vprašanja. Na podoben način bo treba institucionalizirati etične postopke tudi na področju AmI. Zdravnik mora pridobiti informirano privolitev pacienta za uporabo nekega zdravila, terapije ali kirurškega posega in podoben postopek bo treba uvesti tudi pri izvajanju AmI.

Zakoni o avtorski in sorodnih pravicah, ki varujejo ponudnike vsebin in imetnike pravic, postajajo čedalje bolj restriktivni. Imetniki pravic imajo poleg avtorskega prava na voljo učinkovite elektronske pogodbe in pravno varovane tehnološke ukrepe, tudi možnost neprecedenčnega nadzora nad uporabo del. S pogodbami, ki jih ponudijo v obliki splošnih pogojev poslovanja ali licenčnih sporazumov, lahko imetniki pravic omejujejo uporabnike glede njihovih možnosti, kaj lahko počnejo z zakonito kupljeno digitalno vsebino, in to pogosto veliko bolj kot tradicionalno avtorsko pravo (Bogataj Jančič, 2008a; 2008b).

Zaradi takšnih tendenc Schlachter (1997) lahko govori o renesansi intelektualne lastnine v kiberprostoru.

Licenčne pogodbe prepovedujejo njihovo preprodajo, prenašanje na drug medij in kopiranje za zasebno rabo, kar je po avtorskem pravu tradicionalno dovoljeno na podlagi omejitev izključnih pravic ali načela izčrpanja pravic. Izkaže se lahko, da bo prihodnost prinesla popolne tehnološke rešitve, ki bodo omogočale popolno zaklepanje avtorskih del. V kombinaciji s pravnim varstvom tehnoloških ukrepov bi v tem primeru imetniki pravic popolnoma nadzorovali dostop do avtorskih del in njihovo uporabo (Bogataj Jančič, 2008a; 2008b).

Nadzor nad dostopom do avtorskih del in njihovo uporabo, kar bodo brez omejitev izvajali ponudniki digitalnih vsebin in imetniki avtorskih pravic, bo povzročil tudi razširjeno reprodukcijo naših digitalnih senc.

Veliko ljudi je mnenja, da je zakon o avtorski pravici stvar preteklosti, saj je povezan s papirjem ter težavami s kopiranjem in distribucijo besedila v celoti. Z digitalno tehnologijo teh težav ni več.

Po Brownu in Duguidu (Brown in Duguid, 2002) je vendarle prezgodaj razglasiti, da je avtorska pravica (angl. *copyright*) mrtva. Zahvaljujoč stari avtorski pravici je Bill Gates še vedno bogat človek. Kopiranje in distribucijo digitalnega gradiva na internetu zdaj preprečuje oziroma omejuje softverska koda, t. i. koda kode (Lessig, 1999). Avtorska pravica ne izginja, temveč se le spreminja.

Zakon o avtorski pravici predstavlja kompromis med javnim in zasebnim dobrim, med pravico do znanja in pravico imetnikov avtorske pravice, da to splošno dobro omejijo po lastni izbiri. Družba in imetniki avtorske pravice si med sabo zagotavljajo *quid pro quo* (Jaszi, 1991). *Koda kode* upošteva *quid* (tj. zaščito intelektualne lastnine) ne upošteva splošnega interesa (tj. *quo*). *Koda kode* ureja, *kdo* in *kako* lahko uporablja digitalne objekte. *Javna domena* in celotno z njo povezano javno dobro nista sestavna dela novega kodiranega ravnovesja. Novo stanje je predvsem v interesu korporativnih lastnikov velikih organizacij, in ne posameznih ustvarjalcev. Vse gre po starem, novo *staro* stanje proizvaja slabo politiko, slabe zakone in šibke javne institucije. Medtem ko je zakon o avtorski pravici v primeru analognega gradiva manj restriktiven in se nanaša samo na izdelavo kopij in njihovo distribucijo, branja ne prepoveduje. *Koda kode* poleg kopiranja in distribucije lahko onemogoča celo branje zaščitene digitalnega gradiva.

Avtorska pravica in baze podatkov

V zvezi s sistemom COBISS je najbolj zanimiva pravica do baz podatkov in programske opreme ter zaščita le-teh pred nepooblaščenno uporabo.

Gurnsey (1995) pravi, da baze podatkov ne moremo ukrasti, vendar pa je zagotovo mogoče krasti iz baze podatkov.

Nepooblaščenno kopiranje (angl. *downloading*) je del družbene prakse in ga je, kot pravi Branscomb (1988), do neke sprejemljive stopnje pripravljen tolerirati sleherni proizvajalec, dobavitelj oziroma gostitelj baze podatkov.

Dobavitelji baz podatkov imajo glede kopiranja zelo različno mnenje. Nekateri so ravnodušni in menijo, da takšne uporabe ni mogoče nadzorovati, nekateri so prepričani, da imajo kopiranje pod nadzorom, nekateri pa

si ob pomoči kopiranja prizadevajo olajšati in povečevati uporabo baz podatkov.

Resne analize nepooblaščenega kopiranja pa izvajajo zelo redki proizvajalci, dobavitelji in gostitelji baz podatkov.

V osemdesetih letih 20. stoletja je bilo nepooblaščenno kopiranje na področju strokovne literature zelo prisotno. Potem je interes upadel, in sicer ne zaradi tega, ker je ta praksa prenehala, temveč ker so jo začeli urejati s pogodbami o licencah.

Od polovice devetdesetih let 20. stoletja igrajo tovrstne pogodbe glavno vlogo na področju baz podatkov; po mnenju nekaterih avtorjev predstavljajo učinkovito metodo za kontrolo dostopa in uporabe baz podatkov.

V istem času je bila EK zaskrbljena za evropsko industrijo baz podatkov zaradi nedoločene zakonodajnega okolja, v katerem delujejo dobavitelji baz podatkov, in zaradi kraj iz baz podatkov.

V Evropi ni bila glavni problem le zakonodaja, temveč tudi jeziki, telekomunikacije in carinski problemi, ki so bili vzrok majhnih nacionalnih tržišč in stvarna ovira večji online uporabi baz podatkov ter razlog za veliko razliko med Evropo in ZDA glede online uporabe baz podatkov po prebivalcu. To vsekakor ni zmanjševalo potrebe po zakonski zaščiti baz podatkov.

Bistvo problema, kot ga pojasni Gurnsey (1995), je v tem, da tako baze podatkov kot tudi računalniške datoteke nimajo natisnjene izvoda ali kakšne druge kategorije izvornika. Vedno več elektronskih informacij se uporablja tudi povsem strojno brez izpisov ali natisnjenih izvodov izvornika. Baza podatkov je proizvod v enem samem izvodu. Na identiteto baz podatkov ne vplivajo pogosti in pričakovani vpisi novih zapisov niti morebitne migracije na novo platformo.

Ker se v primeru baze podatkov avtorska pravica nanaša na kompilacijo, naj bi zahtevali večjo stopnjo ustvarjalne izvornosti podatkovne zbirke.

Veliko držav je izbralo svojo pot razvoja avtorskopravne zakonodaje za področje baz podatkov in nastala so okolja, kjer imajo nacionalni sistemi:

- različne standarde glede izvornosti in
- različna stališča do lastništva.

Takšno stanje je bilo v škodo velikemu delu industrije baz podatkov, ki za razliko od znatnega dela konvencionalnega založništva potrebuje mednarodno globalno tržišče.

Po WIPO kompilacija predstavlja intelektualno delo, če je

originalna glede na:

- selektivnost,
- koordinacijo in
- priredbo zapisov.

Baze podatkov brez originalne selektivnosti lahko terjajo zaščito na podlagi intelektualnih prizadevanj v smeri priredbe, kodiranja in indeksiranja.

Tako npr. telefonski imenik ne zasluži avtorskopravne zaščite, saj način selekcije, koordinacije in priredbe takšne kompilacije zapisov ne vsebuje nobene ustvarjalne izvornosti.

Po sodni praksi v ZDA tovrstno zaščito zasluži večina komercialnih baz podatkov.

Posebnost Evrope je v veliki odvisnosti od ameriških dobaviteljev baz podatkov na številnih področjih in pri sprejemanju tovrstne zakonodaje je bilo treba upoštevati tudi to dejstvo.

Potem ko so v Evropi začeli mednarodno tržiti baze podatkov, in sicer najprej britanski proizvajalci, potem pa francoski, nemški in italijanski dobavitelji, in tako zmanjšali odvisnost od nacionalnega in jezikovno omejenega tržišča, je uskladitev tovrstnih zakonov v EU postala nuja.

Leta 1988 so v Združenem kraljestvu sprejeli *Copyright, Designs and Patents Act*, ki je avtorskopravno štetil tudi baze podatkov. Podatkovna baza pomeni zbirko neodvisnih del, podatkov ali drugega gradiva; podatki so urejeni sistematično ali metodološko in dostopni posamezno z elektronskimi ali drugimi sredstvi. Literarno delo, ki ga sestavlja podatkovna baza, je original, če in izključno če je podatkovna zbirka zaradi izbora ali razporeditve vsebine avtorjev lasten intelektualni izdelek.

Direktiva 96/9/ES Evropskega parlamenta o pravem varstvu baz podatkov (Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases, 1996) vključuje v primerjavi z zakonodajo Združenega kraljestva nekaj zelo pozitivnih elementov; to so:

- nedvoumna in hkrati dovolj široka definicija baze podatkov, da zajema konvencionalne online storitve v realnem času, avdio CD-ROM-e in mrežne proizvode;
- baze podatkov so bile izenačene s knjigami, kar je bilo predvsem dobrodošlo v Združenem kraljestvu, kjer so bile s tem odpravljene dvoumnosti njihovega zakona iz leta 1988, ki ureja to področje;
- avtorska pravica v okviru svoje lastniške pravice za zapise, vsebovane v bazah podatkov;

- pragmatičen rok zaščite baz podatkov (15 let za tiste, ki ne uživajo zaščite svoje lastniške pravice);
- kategorija uporabe v osebne namene (angl. *fair use*) je bila prvič upoštevana za elektronsko področje v Evropi.

Druge relevantne smernice na področju avtorske pravice in sorodnih pravic EU so:

- Direktiva Sveta št. 91/250/EGS o pravem varstvu računalniških programov – evropska direktiva o avtorski pravici programske opreme;
- Direktiva Sveta št. 92/100/EGS o pravici dajanja v najem in pravici posojanja ter določenih pravicah, ki so sorodne avtorski, na področju intelektualne lastnine – evropska direktiva o pravici dajanja v najem;
- Direktiva Sveta št. 93/83/EGS o uskladitvi določenih pravil o avtorski pravici in sorodnih pravicah, ki se nanašajo na satelitsko radiodifuzijo in kabelsko retransmisijo – evropska direktiva o avtorski pravici pri satelitskem in kabelskem prenosu;
- Direktiva Sveta št. 93/98/EGS o uskladitvi pogojev o trajanju varstva avtorske in sorodnih pravic – evropska direktiva o trajanju varstva pravic;
- Direktiva 98/84/ES o pravem varstvu storitev, ki temeljijo na pogojnem dostopu ali so njegov sestavni del, in
- Direktiva 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi – evropska direktiva o avtorski pravici v informacijski družbi.

Božo Težak – anticipacija koncepta avtorske pravice, primerne za digitalno dobo

Božo Težak (1907–1980), mednarodno priznani hrvaški znanstvenik, je bil rojen v Varaždinu na Hrvaškem. Leta 1930 je diplomiral iz kemije na Tehniški fakulteti v Zagrebu, doktoriral pa je leta 1945 na Tehniški fakulteti v Ljubljani. Od diplome do smrti leta 1980 je deloval kot pedagog in raziskovalec, predvsem na naslednjih področjih: kemija, informacijska znanost in sorodne vede. Sodi med pionirje informacijske znanosti, tako lokalno kot globalno (Šercar, 2007). Institut informacijskih znanosti v Mariboru (IZUM) in Zavod za informacijske študije Filozofske fakultete Univerze v Zagrebu sta 26. septembra 1997 v Mariboru ob 90. obletnici njegovega rojstva organizirala mednarodni znanstveni sestanek "Težak – začetek informacijske dobe". Organizatorja sta v povabilu k sodelovanju na znanstvenem sestanku zapisala: "Hrvaška in slovenska znanost, ki ju je najpogosteje nagovarjal, sta na njegov račun pridobili pomembno prednost, ki bi jo bilo zelo škoda izgubiti."

Božo Težak je bil že konec šestdesetih let 20. stoletja daleč pred svojim časom, tudi glede razumevanja avtorske pravice.

Težak se je zavedal, da pravice do avtorstva lahko ovirajo prost pretok informacij. Zavzemal se je za nemoten ("free", ne "fee") dostop do informacij za vse. "All or part of this publication may be reproduced..." (Ta publikacija se lahko reproducira deloma ali v celoti ...) izraža stališče prof. Težaka do avtorske pravice, vendar pod pogojem, da je upoštevana moralna avtorska pravica.

Prof. Težak mi je predal svoje gradivo o avtorski pravici kmalu po tem, ko sem leta 1974 začel delati kot strokovni sodelavec (kasneje pa tudi kot tajnik, znanstveni sodelavec in direktor) v Referalnem centru Vseučilišča v Zagrebu (RC; od leta 1998 Institut informacijskih znanosti). To gradivo imam pri sebi še zdaj (Šercar, 1998).

V širšem kontekstu intelektualne lastnine in ožjem kontekstu avtorske in sorodnih pravic gre za nasprotujoč si odnos med skupino imetnikov avtorskih pravic, ki so zainteresirani za zaščito predvsem svojih materialnih pravic, in skupino uporabnikov v javnem sektorju (predvsem knjižnice in izobraževalne ustanove), ki so zainteresirani za pravice javnosti do zaščitene del oziroma za njihovo brezplačno uporabo za osebne namene končnih uporabnikov.

Stališče imetnikov je, da prost dostop do njihovih del še ne pomeni brezplačne uporabe, najpomembnejše zaščitnike svojih pravic in materialnih pričakovanj pa vidijo prav v knjižnicah in izobraževalnih ustanovah. Skratka, zainteresirani so za čim bolj strog in učinkovit režim varstva intelektualne lastnine. Skupina javnih uporabnikov pa si želi bolj uravnotežen režim, v katerem bi prišli do izraza tudi legitimni interesi in pravice ustanov, ki opravljajo javno službo v prid individualnih uporabnikov in družbe v celoti. Prof. Težak je bil na strani slednjih.

Vse to seveda velja za analogno okolje konvencionalnih publikacij na papirju. Koncept avtorske pravice je nastal v tem analognem okolju, ki mu je prilagojen bolj kot novemu, digitalnemu okolju globalnih omrežij, kamor je bil mehansko prenesen.

Individualni uporabnik je v tradicionalni knjižnici imel dostop do knjižničnega gradiva za osebno uporabo načeloma brez omejitev; za ta dostop mu ni bilo treba plačati vnaprej (razen v obliki članarine, ki glede na simbolično višino zneska socialno ne diferencira uporabnikov). V digitalnem okolju se je spremenil tudi socialni kontekst, ker mora uporabnik za dostop do večine kakovostnih podatkov in informacij vnaprej plačati precejšnjo vsoto denarja, ki je ne zmore vsak žep. Tako se uporabniki elektronskih informacij ostro delijo na nekaj tistih, ki lahko plačujejo ceno dostopa, in veliko tistih, ki tega ne zmorejo. Posledica tega je, da se ljudje delimo na informacijsko bogat in informacijsko reven sloj (Haywood, 1997).

Poleg tega gre za nov epistemološki problem, ki zahteva tudi novo miselnost.

Informacijske mreže so namenjene prenosu informacij in avtorsko pravo kot koncept nasprotuje njihovi naravi in namenu. Ali je torej treba uvesti novo pravico, pravico do prenosa? In še dodaten pomislek: omrežja niso "ustanove", ampak "tehnologija". Zaenkrat tudi ne vemo, kaj je "kos informacije/znanja" v omrežju. Je to "zaslon"? Stran ali knjiga zagotovo ni. Tehnologija je v tem trenutku daleč pred našo pravno in zakonodajno realnostjo.

Reference

- A. Č., 2015. *TPP ugledal luč sveta in z njim tudi največje prostotrgovinsko območje na svetu*. [online] RTV SLO MMC (5. 10. 2015) Dostopno na: <http://www.rtvlo.si/svet/tp-ugledal-luc-sveta-in-z-njim-tudi-najvecje-prostotrgovinsko-obmocje-na-svetu/375607> [23. 2. 2016].
- Bogatay Jančič, M., 2008a. *Avtorsko pravo v digitalni dobi: problematika zaščite avtorskih del s tehnološkimi ukrepi*. Ljubljana: Pasadena.
- Bogatay Jančič, M., 2008b. Pregled in kritična ocena ureditve nadomestil za privatno rabo v Republiki Sloveniji. V: Breznik Močnik, M., et al. *Upravljanje avtorskih in sorodnih pravic v digitalnem okolju: končno poročilo raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Mirovni inštitut. pp. 29–48.
- Branscomb, A. W., 1988. Who Owns Creativity? Property Rights in the Information Age. *Technology Review*, 91(4), pp. 38–45.
- Brown, J. S. in Duguid, P., 2002. *The Social Life of Information*. Boston, Mass.: Harvard Business School Press.
- Chitrakar, U., Knežević C., L., Hren, K., Marc, M., Podnar, A., Rebec, P., et al., 2010. *Gospodarski prispevek panog, ki temeljijo na avtorski pravici, v Sloveniji*. Ljubljana: Urad RS za intelektualno lastnino. Dostopno tudi na: http://www.imamidejo.si/resources/files/Studija_ASP-BDP-SI_WIPO.pdf [26. 2. 2016].
- CLM (Committee on Copyright and other Legal Matters), 2005. *The Ifla Position on Public Lending Right*. [pdf] Dostopno na: http://www.ifla.org/files/assets/clm/position_papers/ifla-position-on-public-lending-right-2005-en.pdf [24. 2. 2016].
- COKS, 2016. *COKS: Center odprte kode Slovenije*. [online] (17. 11. 2011) Dostopno na: http://www.coks.si/index.php5/COKS:_predstavitev [18. 2. 2016].
- Commission of the European Communities, 2008b. *Green Paper: Copyright in the Knowledge Economy*. (Brussels, COM(2008) 466/3) [pdf] Dostopno na: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-info/greenpaper_en.pdf [26. 2. 2016].
- Contribution to Europeana (28 Jan 2016) against Annex II to Recommendation*, 2016. [pdf] Dostopno na: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-6/contribution_to_europeana_13733.pdf [18. 2. 2016].

- Creative Commons, 2016. [online] Dostopno na: <http://creativecommons.si/> [18. 2. 2016].
- Creative Commons, s. a. *Science*. [online] (20. 3. 2014) Dostopno na: <https://wiki.creativecommons.org/wiki/Science> [18. 2. 2016].
- Damijan, J. P., Kostevc, Č. in Redek, T., 2014. *Vpliv Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) na slovensko gospodarstvo*. [pdf] Ljubljana: Ekonomska fakulteta, Center poslovne odličnosti. Dostopno na: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2015/TTIP/TTIP_Analiza__1_.pdf [26. 2. 2016].
- de la Durantaye, K., 2011. Finding a Home for Orphans: Google Book Search and Orphan Works Law in the United States and Europe. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, [online] 21(2), pp. 229–291. Dostopno na: <http://ir.lawnet.fordham.edu/iplj/vol21/iss2/6/> [17. 2. 2016].
- de Werra, J., 2002. The Legal System of Technological Protection Measures under the WIPO Treaties, the Digital Millennium Copyright Act, the European Union Directives and other National Legislations (Australia, Japan). V: Ginsburg, J. *Adjuncts and Alternatives to Copyright: ALAI Congress June 13–17, 2001, New York, U.S.A. = Régimes complémentaires et concurrentiels au droit d'auteur : Congrès de l'ALAI*. New York: ALAI. pp. 179–279.
- Derclaye, E. ur., 2010. *Copyright And Cultural Heritage: Preservation and Access to Works in a Digital World*. Cheltenham, UK, Northampton, USA: Edward Elgar.
- Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases, 1996. [online] Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996L0009:EN:HTML> [26. 2. 2016].
- Doridot, F., DuQuenoy, P., Goujon, P., Kurt, A., Lavelle, S., Patrignani, N., et al., 2013. Preface. V: *Ethical Governance of Emerging Technologies Development*, IGI Global. pp. xvi–xxiv. Dostopno tudi na: <http://www.igi-global.com/pdf.aspx?tid=97987&ptid=72156&tid=15&t=preface> [26. 2. 2016].
- Dusollier, S., 1999. *Electrifying the Fence: The Legal Protection of Technological Measures for Protecting Copyright*. [pdf] Dostopno na: <http://www.crid.be/pdf/public/4138.pdf> [24. 2. 2016].
- European Commission, 2009. *Evropska digitalna knjižnica podvojila obseg, a pokazala na odsotnost skupne rešitve glede avtorskih pravic na spletu*. [izjava za javnost] 28. avgusta 2009. Dostopno na: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1257_sl.htm [26. 2. 2016].
- Evropska komisija, 2008a. *Zelena knjiga: Avtorske pravice v gospodarstvu znanja*. (Bruselj, 16.7.2008 COM(2008) 466 konč.) [pdf] Dostopno na: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2008/SL/1-2008-466-SL-F1-1.Pdf> [26. 2. 2016].
- Fergusson, I. F., McMinimy, M. A. in Williams, B. A., 2015. *The Trans-Pacific Partnership (TPP): Negotiations and Issues for Congress*. [pdf] Congressional Research Service. Dostopno na: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R42694.pdf> [21. 1. 2016].
- Fleischer, R., 2008. The Future of Copyright. *Cato Unbound A Journal of Debate*, [online] junij 2008. Dostopno na: <http://www.cato-unbound.org/2008/06/09/rasmus-fleischer/the-future-of-copyright/> [18. 2. 2016].
- Fodor, S., 2008. *The Situation of Orphan Works in Europe*. 2008 Paca International Conference, October 24–26, New York.
- Form GATT, 2013. [pdf] Dostopno na: <http://www.copyright.gov/forms/formgatti.pdf> [18. 2. 2016].
- GNU Operating System, 1996–2015. *What is Copyleft?* [online] (3. 10. 2015) Dostopno na: <https://www.gnu.org/copyleft/> [18. 2. 2016].
- Gurnsey, J., 1995. *Copyright Theft*. London: Aslib Gower, pp. 63–73.
- Haywood, T., 1997. *Info-bogataši – Info-reveži: dostop in izmenjava v globalni informacijski družbi*. (Prevedla Senta Šetinc). Maribor: Institut informacijskih znanosti.
- Hongladarom, S., 2011. *Can Knowledge be Owned and Commodified*. [online] Dostopno na: http://chula.academia.edu/SorajHongladarom/Papers/207314/CAN_KNOWLEDGE_BE_OWNED_AND_COMMODIFIED [17. 2. 2016].
- Hugenholtz, P. B. in Guibault, L., 2005. *Copyright Contract Law: Towards a Statutory Regulation?* [pdf] Amsterdam: Institute for Information Law. Dostopno na: <http://www.ivir.nl/publications/hugenholtz/Summary%2005.08.2004.pdf> [26. 2. 2016].
- IDC (International Data Corporation), 2008. *The Diverse and Exploding Digital Universe: An Updated Forecast of Worldwide Information Growth Through 2011 (An IDC White Paper – sponsored by EMC)*. [pdf] Dostopno na: <http://www.atour.com/media/images/service/IDC-EMC-The-Diverse-and-Exploding-Digital-Universe-2008.pdf> [26. 2. 2016].
- Jaszi, P., 1991. Toward a Theory of Copyright: The Metamorphoses of "Authorship". *Duke Law Journal*, [online] 2, pp. 455–502. Dostopno na: <http://www.jstor.org/stable/1372734> [26. 2. 2016].
- King, E., 2008. *British Library Digitization: Access and Copyright*. [pdf] Dostopno na: <http://archive.ifa.org/IV/ifa74/papers/139-King-en.pdf> [17. 2. 2016].
- Koelman, K. J. in Helberger, N., 2000. Protection of Technological Measures. V: Hugenholtz, P. ur. *Copyright and Electronic Commerce: Legal Aspects of Electronic Copyright Management*. Kluwer Law International: The Hague.
- Lessig, L., 1999. *The Law of the Horse: What Cyberlaw Might Teach*. [pdf] Dostopno na: http://cyber.law.harvard.edu/works/lessig/LNC_Q_D2.PDF [17. 2. 2016].
- Lipušček, U., 2015. Sporazum o transpacifiškem partnerstvu: Z letalonosilko nad Kitajsko. *Dnevnik* [online], (10. 10. 2015). Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042722117/svet/sporazum-o-transpacifiškem-partnerstvu-z-letalonosilko-nad-kitajsko> [19. 2. 2016].
- Mekina, B., 2015. Pakt s hudičem. *Mladina*, 30(24. 7. 2015), pp. 19–24.
- Ministrstvo za gospodarstvo RS, 2011. *Odločitev Republike Slovenije v zvezi z zadevami Evropske unije: predlog za obravnavo*. [pdf] Dostopno na: <http://www.lenartkucic.net/wp-content/uploads/2011/12/Stalisce8.9.2011-1.pdf> [18. 2. 2016].
- Ministrstvo za gospodarstvo RS, Služba za odnose z javnostmi, 2012.

- Sporočilo za javnost: *Vlada se je seznanila z informacijo o postopku do podpisa sporazuma ACTA, Ljubljana, 2. februarja 2012.* [pdf] Dostopno na: <http://www.delo.si/assets/media/other/20120202/acta0202-2012-1.pdf> [18. 2. 2016].
- Oppenheim, C., 2000. Does Copyright Have Any Future on the Internet? *Journal of Documentation*, 56(3), pp. 279–298.
- Palmer, R., 2013. *US Supreme Court Rules On Gene Patenting, Invalidates Myriad BRCA Patents.* [online] (13. 6. 2013) Dostopno na: <http://www.ibtimes.com/us-supreme-court-rules-gene-patenting-invalidates-myriad-brca-patents-1305855> [26. 2. 2016].
- Računalniške novice, 2011. *Evropska komisija podlegla mednarodnemu protipiratskemu sporazumu ACTA.* [online] Dostopno na: <http://www.racunalniske-novice.com/novice/dogodki-in-obvestila/evropska-komisija-podlegla-mednarodnemu-protipiratskemu-sporazumu-acta.html?RSSf7015328ea34250275173ec86ea6b79e> [18. 2. 2016].
- Saračević, T., 1999. Digitalne knjižnice: Različni pogledi in izzivi. *COBISS obvestila*, [online] 4(3). Dostopno na: http://home.izum.si/cobiss/cobiss_obvestila/1999_3/index.html [24. 2. 2016].
- Schlachter, E., 1997. The Intellectual Property Renaissance in Cyberspace: Why Copyright Law Could be Unimportant on the Internet. *Berkeley Technology Law Journal*, [online] 12(1), pp. 16–51. Dostopno na: <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1142&context=btlj> [26. 2. 2016].
- Seljak, M., 2007. Konferenca IFLA 2007. *Organizacija znanja*, [online] 12(3). Dostopno na: http://splet02.izum.si/cobiss-oz/news.jsp?apl=/2007_3/ar12.jsp [24. 2. 2016].
- Shirky, C., 2008. Its Not Information Overload: It's Filter Failure. V: *Web 2.0 Expo., Sept 16–19, 2008, New York.* [online] Dostopno na: <http://www.web2expo.com/webexny2008/public/schedule/detail/4817> [26. 2. 2016].
- Stagniūnaitė, J., 2010. "Intellectual property: " Does ownership encourage creativity? [online] Dostopno na: <http://iuccommonsproject.wikispaces.com/file/view/INTELLECTUAL+PROPERTY.+Does+ownership+encourage+creativity> [26. 2. 2016].
- Stallman, R. M., 2011. *Did You Say "Intellectual Property?" It is a Seductive Mirage.* [online] Dostopno na: <http://www.gnu.org/philosophy/not-ipr.xhtml> [17. 2. 2016].
- Strem.si, 2008 *Kaj je audio streaming?* [online] Dostopno na: <http://www.stream.si/kaj-je-audio-streaming.html> [18. 2. 2016].
- Suber, P., 2012. *Open Access.* Cambridge (Maas), London.: The MIT Press.
- Šercar, T. M., 1998. Težak in njegov učenec: Nekaj spominov učenca na svojega učitelja. *COBISS Obvestila*, [online] 3(3), pp. 31–36. Dostopno na: http://home.izum.si/cobiss/cobiss_obvestila/1998_3/html/clanek_07.html [26. 2. 2016].
- Šercar, T. M., 2007. Težakov globalizam. V: Težak, Đ., et al. *Profesor Božo Težak, lučonoša znanosti.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. pp. 272–288.
- Tallmo, K. E., 2009. *What has Copyright to do with Democracy?* [online] Dostopno na: <http://www.nisus.se/archive/090525e.html> [18. 2. 2016].
- The Online Books Page, 2016. *Frequently Asked Questions: How Can I Tell Whether a Copyright Was Renewed?* [online] Dostopno na: <http://onlinebooks.library.upenn.edu/renewals.html> [18. 2. 2016].
- Urad za publikacije (Urad za publikacije Evropske unije), 2016. *Zakonodaja in publikacije EU.* [online] (3. 5. 2016) Dostopno na: <http://publications.europa.eu/sl/web/about-us/who-we-are> [3. 5. 2016].
- Uredništvo Dela, 2015. Dosje: Kaj prinaša gospodarski Nato. *Delo* [online], (21. 2. 2015). Dostopno na: <http://www.delo.si/novice/slovenija/dosje-o-cezatlantskem-sporazumu-ttip.html> [26. 2. 2016].
- Vidmajer, S., 2015. Javnost razdeljena o "ekonomskem Natu". *Delo* [online], (23. 2. 2015). Dostopno na: <http://www.delo.si/clanek/326542/> [22. 2. 2016].
- Webopedia, 2016. *Streaming.* [online] Dostopno na: <http://www.webopedia.com/TERM/S/streaming.html> [19. 1. 2016].
- Wikipedia, 2016a. *Gowers Review of Intellectual Property.* [online] Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Gowers_Review_of_Intellectual_Property [26. 2. 2016].
- Wikipedia, 2016b. *Odprta koda.* [online] Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Odprta_koda [18. 2. 2016].
- Wikipedia, 2016c. *Copyleft.* [online] Dostopno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Copyleft>, https://sl.wikipedia.org/wiki/Svobodna_avtorska_pravica [26. 2. 2016].
- Woodruff, J., 2015. Full Interview: Hillary Clinton on trade pact doubts, dealing with Putin. *PBS Newshour* [online], (7. 10. 2015 at 6:45 PM EDT). Dostopno na: <http://www.pbs.org/newshour/bb/full-interview-hillary-clinton-trade-pact-doubts/> [19. 2. 2016].
- WTO (World Trade Organization), 2016. *Understanding the WTO: The Agreements. Intellectual Property: Protection and Enforcement.* [online] Dostopno na: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm [18. 2. 2016].